

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien kokemuksia konsultatiivisesta työstä lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella

Roosa Benyamin & Oona Dahl

Varhaiskasvatustieteen ja erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma
Artikkelimuotoinen
Kevätlukukausi 2022
Kasvatustieteiden tiedekunta
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Benyamin, Roosa & Dahl, Oona. 2022. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien kokemuksia konsultatiivisesta työstä lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella. Varhaiskasvatustieteen ja erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. 47 sivua + liitteet.

Konsultatiivinen työ on aiheena ajankohtainen, mutta sitä on tutkittu vain vähän varhaiskasvatuksen näkökulmasta sekä Suomessa että kansainvälisesti. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen erityisopettajilla on konsultatiivisesta työstä, millaisia konsultatiivisia työtapoja ja käytänteitä he toteuttavat sekä mihin ne perustuvat lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella.

Tutkimus toteutettiin laadullisesti ja siinä käytettiin fenomenologista tutkimusotetta. Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoiduilla yksilöhaastatteluilla. Tutkimukseen osallistui yksitoista varhaiskasvatuksen erityisopettajaa ympäri Suomen. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimustulokset osoittivat, että sosiaalisen käyttäytymisen haasteet olivat kuormittavia ja herättivät henkilökunnassa erilaisia tunteita. Konsultatiivisessa työssä korostui sekä monialaisen yhteistyön että vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitys. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat pitivät tärkeänä tiimin sitoutumista konsultaatioprosessiin. Konsultaatiota toteutettiin tarpeen mukaan ja erityisopettajien toteuttamia konsultatiivisia työtapoja olivat tausta- ja tilannekijöiden kartoittaminen, yhteistyöhön perustuva konsultaatioprosessi sekä substanssiosaamisen jakaminen. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat olivat saaneet tietopohjaa opinnoista, lisäkoulutuksesta ja alan tutkimuksesta toteuttamalleen konsultatiiviselle työlle. Lisäksi he pitivät tärkeänä kollegoiden kanssa käytäviä keskusteluja sekä työkokemusta. Vaikka konsultatiivinen työ on keskeinen osa erityisopettajien työtä, eivät he perustaneet sitä teoreettiselle pohjalle.

Avainsanat: konsultatiivinen työ, sosiaalisen käyttäytymisen haasteet, varhaiskasvatuksen erityisopettaja

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1. JOHDANTO	4
1.1 Konsultatiivinen työ varhaiskasvatuksessa	5
1.2 Sosiaalisen käyttäytymisen haasteet varhaiskasvatuksessa	11
1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	15
2. TUTKIMUSMENETELMÄT	16
2.1 Laadullinen tutkimus	16
2.2 Tutkimukseen osallistujat	17
2.3 Tutkimusaineiston keruu.....	18
2.4 Aineiston analyysi	19
2.5 Eettiset ratkaisut.....	22
3. TULOKSET	25
3.1 Kokemukset konsultatiivisesta työstä	26
3.2 Konsultatiiviset työtavat ja käytänteet	29
3.3 Pohja konsultatiiviselle työlle	33
4. POHDINTA	36
LÄHTEET	41
LIITTEET	48

1. JOHDANTO

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoitus on tuottaa tietoa varhaiskasvatuksen erityisopettajien toteuttamasta konsultatiivisesta työstä, ja se toimii osana isompaa tutkimuskokonaisuutta. Tutkielma toteutetaan esitutkimuksena Erika Jokimiehen väitöskirjalle, jonka tavoitteena on lisätä ymmärrystä konsultatiivisesta työstä varhaiskasvatuksen kentällä. Tutkimuksessa on rajattu tarkastelun kohteeksi varhaiskasvatuksen erityisopettajat sekä heidän kokemuksensa konsultatiivisesta työstä silloin, kun lapsella on sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Konsultatiivinen työ on varhaiskasvatuksen kentällä ajankohtainen teema ja se herättää paljon keskustelua. Pienten lasten sosiaalisen käyttäytymisen haasteet aiheuttavat kasvatushenkilökunnassa huolta, ja käyttäytymisen ongelmat kuormittavat ammattilaisia kasvavassa määrin (Poulou, 2015; Karhu ym., 2017). Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin (KARVI, 2019) mukaan valtakunnallisten varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteuttamista estäväksi tekijäksi nimettiin haastavasti käyttäytyvät lapset.

Tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä ei juurikaan löydy aiempaa tutkimustietoa varhaiskasvatuksen valossa. Suomessa erityisopettajien toteuttamaa konsultatiivista työtä on ylipäänsä tutkittu vähän (Sundqvist & Ström, 2015). Lisäksi tutkimus on merkittävä siitä syystä, että varhaiskasvatuksen erityisopettajakoulutuksessa ei nosteta esille riittävästi konsultatiivista työtä, vaikka konsultointi on yksi keskeisimmistä opettajien työnkuvaan kuuluvista toiminnoista. Sundqvistin ja kollegoiden (2014) mukaan konsultaation toteuttaminen kentällä vaikuttaa olevan vielä jäsentymätöntä. Tämän voidaan ajatella johtuvan siitä, että sen toteuttamista ei kuvata selkeästi opetusalaan koskevissa asiakirjoissa tai laissa (Harris & Klein, 2009; Sundqvist ym., 2014). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä varhaiskasvatuksen kentällä työskentelevien erityisopettajien teoreettista tietämystä konsultatiivisesta työstä ja sitä kautta tukea sekä kehittää sen toteutumista.

1.1 Konsultatiivinen työ varhaiskasvatuksessa

Konsultaatio ja konsultatiivinen työote käsitteinä. Puution ja Kykyrin (2015) mukaan konsultaatio nähdään yhteistoiminnan muotona, jossa tietyn ongelman ratkaisemiseksi hyödynnetään asiantuntijan erikoisosaamista. Konsultaatio lähtee yleensä liikkeelle asiakkaan tekemällä konsultaatiopyynnöllä (Puutio & Kykyri, 2015; Schein, 1997). Konsultaatiossa pyritään tyypillisesti löytämään ratkaisu yhteen ongelmaan kerrallaan ja tilannetta tarkastellaan ensin yleisellä tasolla, jonka jälkeen edetään ongelman yksityiskohtaiseen ja tarkkaan määrittelyyn (Peitso & Närhi, 2015). Konsultaatiolla tarkoitetaan yleensä kertaluontoista apua (Puutio & Kykyri, 2015; Takala & Ahl, 2014). Konsultointisuhteen käsitettä käytetään kuvaamaan pidempiaikaista yhteistyötä, jossa konsultti auttaa konsultoitavaa ratkaisemaan ongelmiaan (Puutio & Kykyri, 2015).

Konsultaatioprosessissa on usein osallisena konsultti, konsultoitava, asiakas/asiakkaat tai työyhteisö, jonka sisällä tiettyä ongelmaa ratkaistaan (Lambert, 2004; Puutio & Kykyri, 2015; Schein, 1997). Buysen ja Wesleyyn (2004) mukaan tehokas konsultointi edellyttää konsultilta rohkaisevaa ja tukevaa asennetta konsultoitavaa kohtaan sekä luottamuksellista suhdetta. Konsultilla tulee olla hyvät sosiaaliset ja vuorovaikutukselliset taidot sekä vankka kokemuksellinen pohja konsultaatiokäytänteistä ja teorioista (Buysse & Wesley, 2004; Mikola & Oja, 2015). Konsultaatioprosessi lähtee käyntiin konsultin ja konsultoitavan ensimmäisellä tapaamisella, jossa he keskustelevat konsultaatiosta, sen tarkoituksesta sekä heidän rooleistaan ja odotuksistaan konsultaatioprosessiin (Buysse & Wesley, 2004). Hylanderin (2012) mukaan konsultaatioprosessi etenee tyypillisesti neljän vaiheen kautta, joita ovat ongelman tunnistaminen, tiedon kerääminen, toimenpiteiden suunnittelu ja arviointi. Tutkimukset ovat osoittaneet, että mikäli näitä vaiheita noudatetaan, konsultaatioprosessi on onnistunut (Hylander, 2012).

Konsultaatio on ammatillista toimintaa ja sen pohjana on ammatillinen koulutus, etiikka ja konsultatiivinen työote (Mikola & Oja, 2015). Konsultatiivisella

työotteella puolestaan tarkoitetaan asiakkaan näkökulmaa, kokemuksia ja toimintamahdollisuuksia tarkastelevaa työtä, jossa ensisijaisesti käytetään työmenetelmiä, jotka tukevat ja edistävät asiakkaan omaa ajattelua (Puutio & Kykyri, 2015). Puution ja Kykyrin (2015) mukaan konsultatiivinen työote perustuu osallisuuden sekä osallistujien välisen yhteistyöhön kehittämiseen. Tämän kaltainen toiminta toteutuu, kun työyhteisön jäseniä rohkaistaan esittämään toinen toisilleen keskustelua herättäviä kysymyksiä sekä kuuntelemaan toisiaan (Puutio & Kykyri, 2015).

Lähestymistapoja konsultatiiviseen työhön. Konsultatiivista työtä voidaan tarkastella myös erilaisten lähestymistapojen kautta. Aiempien tutkimusten valossa konsultatiivinen työ voidaan jakaa muun muassa asiantuntijalähtöiseen (*expert-driven approach*) ja osallistujalähtöiseen (*participant-driven approach*) konsultaatiomalliin (Hylander, 2012; Lambert, 2004; Sundqvist ym., 2014; Sundqvist & Ström 2015). Vaikka tutkimuksissa jaotellaan erilaisia lähestymistapoja konsultatiiviselle työlle, toivottavaa olisi, että se ymmärrettäisiin jatkumona, jossa yhdistyy molempien lähestymistapojen piirteitä (Sundqvist & Ström, 2015). Keskeisiä eroja näiden kahden lähestymistavan välillä ovat niiden teoreettinen perusta, sekä erilaisten strategioiden käyttö konsultaatiotilanteessa (Sundqvist ym., 2014).

Asiantuntijalähtöisessä konsultaatiomallissa konsultoitava etsii tietoa, vahvistusta tai neuvoa konsultilta asiakkaaseen liittyvässä ongelmassa (Lambert, 2004). Asiantuntijalähtöinen konsultaatiomalli perustuu sosiaalisen oppimisen teoriaan ja se on yleisin käyttäytymisen konsultaatiomalli (Bruner, 2006). Asiantuntijalähtöiseen konsultaatioprosessiin liittyy yleensä keskustelua ongelman arvioinnista, havainnoista, diagnooseista tai suosituksia jatkotoimenpiteistä (interventioista) (Lambert, 2004). Tässä mallissa keskiössä on konsultin ammattitaito ja hänen tehtävänään onkin antaa oma näkemyksensä ja tarjota ratkaisuehdotuksia tilanteeseen oman ammattinsa näkökulmasta (Lambert, 2004; Sundqvist ym., 2014; Sundqvist & Ström, 2015). Konsultoitavan ja konsultin suhde on hierarkkinen (Lambert, 2014), ja konsultin valta-asema voi muodostua riskiksi (Sundqvist & Ström, 2015).

Osallistujalähtöinen konsultaatiomalli perustuu ensisijaisesti humanistiseen psykologiaan, dialogipedagogiikkaan ja asiakaskeskeisyyteen, jonka on kehittänyt Carl Rogers ja siinä korostetaan ihmisten kykyä ratkaista ongelmia itse sekä löytää vastauksia konsultilta (Lambert, 2004). Asiakaslähtöinen konsultaatiomalli lähtee liikkeelle siitä, että konsultoitava kuvailee tilannettaan konsultille omasta näkökulmastaan ja konsultin tehtävänä on kuunnella ja yrittää ymmärtää konsultoitavan tilannetta hänen näkökulmastaan (Hylander, 2012). Konsultointiprosessissa hyödynnetään konsultin osaamista ja kokemusta, mutta konsultti ei anna valmiita ratkaisuja tilanteeseen (Hylander, 2012). Tavoitteena on, että konsultoitava oppii käsittelemään tilannetta ja ratkaisemaan itse haasteet konsultin tuella (Hylander, 2012; Lambert, 2004). Tämän vuoksi konsultaatiomallissa korostuvat konsultin viestintätaidot ja kyky esittää kysymyksiä, jotka herättävät ajattelemaan sekä laajentamaan konsultoitavan näkökulmaa (Sundqvist ym., 2014; Sundqvist & Ström, 2015). Tässä mallissa konsultti ja konsultoitava ovat keskenään tasavertaisemmassa asemassa ja pyrkivät yhdessä ratkaisemaan ongelman tuoden esille uusia näkemyksiä tilanteeseen omista näkökulmistaan (Lambert, 2004).

Edgar Scheinin kehittämä prosessikonsultaatiomalli on myös hyvä esimerkki asiakaslähtöisestä konsultaatiomallista, jonka tavoitteena on auttaa asiakasta auttamaan itse itseään. Prosessikonsultaatiossa pyrkimyksenä on, että asiakas oppii konsultin avulla löytämään keinoja ymmärtää tilannettaan ja ratkaisemaan kohtaamiaan haasteita itse myös tulevaisuudessa (Ellis ym., 2001; Schein, 1997). Scheinin (1997) mukaan tärkeää on, että konsultti ei anna omien aiempien kokemustensa vaikuttaa käsitykseensä konsultoitavan tilanteesta, vaan ottaa tiedon vastaan sellaisena kuin asiakas sen esittää. Konsultin tehtävänä ei ole antaa neuvoja tai valmiita ratkaisuja, vaan tukea ja auttaa konsultoitavaa ratkaisemaan itse ongelmansa (Kykyri & Puutio, 2015; Schein, 1997).

Konsultaatioprosessissa keskeistä on myös konsultin ja konsultoitavan vuorovaikutusprosessin tarkastelu, jonka tarkoituksena on tukea konsultoitavan ammattitaitoa, oppimista ja selviytymistä (Mikola & Oja, 2015). Hylanderin

(2012) mukaan tutkimuksista on löydetty kolme vuorovaikutuksen tilaa konsultin ja konsultoitavan välillä, jotka edistävät muutosta ja kehitystä konsultaatio-prosessissa. Nämä kolme vuorovaikutuksen tilaa ovat lähestymisen tila (*approach mode*), vapaan ja neutraalin keskustelun tila (*free natural mode*) ja uuteen näkökulmaan siirtymisen tila (*moving away mode*) (Hylander, 2012). Hylanderin (2012) mukaan *lähestymisen tilassa* konsultin tavoitteena ymmärtää konsultoitavan ongelmaa hänen kertomustensa ja näkökulmansa pohjalta. *Vapaan ja neutraalin keskustelun tilassa* konsultin tehtävänä on esittää neutraaleja tai objektiivisia kysymyksiä, joiden tarkoituksena on fokusoida ja luoda rakennetta keskustelulle (Hylander, 2012). Hylanderin (2012) mukaan *uuteen näkökulmaan siirtymisen tilassa* keskeistä on, että konsultti haastaa konsultoitavaa kysymyksillä ja kommenteilla, jotka herättelevät konsultoitavaa reflektoimaan tilannettaan ja löytämään uusia näkökulmia ongelman tarkasteluun.

Konsultatiivinen työ opetuslalla ja varhaiskasvatuksessa. Opetus- ja kasvatusalalla konsultatiivinen työ on työmuotona kehittyvä sekä laajeneva ja se on keskeinen osa varhaiskasvatuksen erityisopettajan työtä (Mikola & Oja, 2015). Varhaiskasvatuksen erityisopettajien työnkuva on laaja ja siihen kuuluu konsultatiivisen työn lisäksi muitakin tärkeitä tehtäviä, kuten monialaista yhteistyötä eri asiantuntijoiden ja perheiden kanssa, samanaikaisopetusta, erityisopetusta sekä lasten tuen suunnittelua, arviointia ja kehittämistä. Suomalaisen tutkimuksen mukaan erityisopettaja toimii konsulttina muille opettajille, jolloin hän tarjoaa tukea ja neuvoja opettajille tukea tarvitsevien lasten kanssa toimiseen (Sundqvist, 2012; Takala ym., 2009). Erityisopettajien toteuttamaan konsultaatioon liittyy neuvottelevaa keskustelua opettajien, vanhempien, oppilaan sekä muiden ammattilaisten kanssa, jossa tavoitteena on parantaa tukea tarvitsevan lapsen tilannetta (Sundqvist ym., 2014).

Sundqvistin ja Strömin (2015) mukaan aiemmin esitetyt kaksi lähestymistapaa konsultatiiviselle työlle eivät riitä täysin kuvaamaan konsultatiivisen työn luonnetta erityisopetuksen kontekstissa. Suomalaisissa tutkimuksissa konsulta-

tiiviselle työlle on löydetty kolme lähestymistapaa, joita ovat konsultaatio neuvontana (*counselling consultation*), refleктоiva konsultaatio (*reflective consultation*) ja yhteistyöhön perustuva konsultaatio (*cooperative consultation*) (Sundqvist, 2012; Sundqvist & Ström, 2015).

Konsultaatio neuvontana sisältää samoja piirteitä kuin aiemmin kuvattu asiantuntijalähtöinen lähestymistapa ja se oli eniten toteutettu konsultatiivinen lähestymistapa suomalaisten erityisopettajien keskuudessa (Sundqvist, 2012; Sundqvist & Ström, 2015). Sen sijaan reflektointiin keskittyvän konsultaatiomallin käyttö oli vielä vähäistä (Sundqvist & Ström, 2015). Sundqvistin ja Strömin (2015) mukaan tulos ei ole samassa linjassa muiden Pohjoismaissa tehtyjen tutkimusten kanssa ja se voi johtua siitä, että Suomessa erityisopettajia ei ole koulutettu toimimaan osallistujalähtöisen konsultaatiomallin mukaisesti. Yhteistyöhön perustuva konsultaatio sisältää piirteitä neuvovasta ja refleктоivasta konsultaatiotavasta ja siinä keskiössä ovat ratkaisujen tekeminen yhteistyössä, ammatillinen tiedonsiirtäminen ja vastavuoroisuus toimijoiden välisissä suhteissa sekä ajatuksia herättelevien strategioiden käyttö (Sundqvist & Ström, 2015). Konsultaatioprosessia varhaiskasvatuksessa kuvastaa parhaiten yhteistyöhön perustuva konsultaatio, jossa keskeistä on jaettu vastuu konsultin ja konsultoitavan välillä koko konsultaatioprosessin ajan (Buysse & Wesley, 2004).

Jokaisella lapsella on oikeus siihen, että varhaiskasvatuksen erityisopettaja konsultoi varhaiskasvatuksen henkilöstöä ja vanhempia tuen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyen (Heiskanen ym., 2021). Konsultoinnissa on keskeistä jakaa tietoa asiakkaasta, eli tässä tapauksessa lapsesta, ja hänelle sopivista tukitoimista (Harris & Klein, 2009). Konsultaatioprosessiin voi sisältyä muun muassa lapsen havainnointia, lapsen ja lapsiryhmän kanssa toimimista, keskusteluja ja palaveria, lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista sekä lapsiryhmän pedagogisten toimintatapojen ja toimintakulttuurin kehittämisen tukemista (Heiskanen ym., 2021). Mikolan ja Ojan (2015) mukaan opetus- ja kasvatusalalla tehtävän konsultatiivisen työn keskeisiä piirteitä ovat monialainen yhteistyö eri tahojen sekä vanhempien ja lapsen kanssa. Tärkeää on, että perhe otetaan osaksi konsul-

taatioprosessia ja heille kerrotaan sen eri vaiheista (Buysse & Wesley, 2004; Harris & Klein, 2009). Konsultatiivisessa työssä keskeistä on myös lapsen, vanhempien sekä kasvatusyhteisön tukeminen, konsultin monipuolinen osaaminen, oman asiantuntijuuden jakaminen ja luottamus konsultaatioprosessiin osallistuvien kesken (Mikola & Oja, 2015).

Joissakin tapauksissa varhaiskasvatuksen ammattilaiset tarvitsevat ulkopuolista konsultaatioapua, kun lapsella on esimerkiksi sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Näissä tilanteissa korostuu monialainen yhteistyö eri tahojen kanssa. Monialaisissa tiimeissä toimii eri alojen asiantuntijoita, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettaja, opettaja, lastenhoitaja, perhe, psykologi ja toimintaterapeutti (Harris & Klein, 2009). Monialaisen yhteistyöverkoston asiantuntijat konsultoivat ja ohjaavat varhaiskasvatuksen ammattilaisia lapsen tukeen liittyvissä asioissa, tuoden tilanteeseen omia näkemyksiään ja ideoitaan mahdollisista interventioista (Harris & Klein, 2009; Heiskanen ym., 2021). Monialaisessa tiimissä työskentelyprosessiin kuuluu johtamista, tiedon jakamista ja viestintää, ongelmien ja konfliktien ratkaisemista sekä päätöksentekoa (Harris & Klein, 2009). Tämä edellyttää huolellista johtamista sekä hyviä vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitoja (Harris & Klein, 2009).

Konsultatiiviseen työhön liittyvät haasteet. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat saavat yleensä koulutuksesta vahvan pohjan lasten kehityksestä, perheiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä sekä interventiokäytännöistä (Buysse & Wesley, 2004). Buysen ja Wesleyyn (2004) mukaan erityisopettajat eivät kuitenkaan koe, että heillä olisi riittävät valmiudet tarjota konsultatiivisia palveluita muille varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Lisäksi he kokevat epävarmuutta toimiessaan konsulttina sekä epäselvyyttä omasta roolistaan ja eri tilanteisiin sopivista konsultaatiotavoista (Buysse & Wesley, 2004; Sundqvist & Ström, 2015). Sundqvistin (2012) tutkimuksen mukaan erityisopettajat tarjoavat epävirallista konsultaatiota opettajille taukojen aikana lähes päivittäin, mutta heillä ei ole riittävästi aikaa tarjota virallisia konsultaatiokeskusteluita sovittuina aikoina.

Nämä haasteet voivat johtua siitä, että erityisopettajan koulutuksessa vuorovaikutukseen ja konsultaatioon liittyviä kursseja on tarjolla vain vähän Suomen eri yliopistoissa (Sundqvist ym., 2014). Sen sijaan koulutuksessa keskitytään kielellisiin, matemaattisiin ja käyttäytymisen haasteisiin (Takala ym., 2009). Lisäksi Suomessa on vasta äskettäin alettu keskustella erityisopettajan roolista konsulttina ja se on vasta kehittymässä eikä sitä ole määritelty selkeästi (Harris & Klein, 2009; Sundqvist ym., 2014). Harris ja Klein (2009) painottavat, että konsultoitujen varhaiskasvatuksen erityisopettajien tulee tuntea erilaiset konsultaatiomallit, jotta he osaavat valita erilaisiin tilanteisiin sopivimman tavan toteuttaa konsultatiivista työtä. Tämän toteutuminen edellyttää sitä, että konsultoivat erityisopettajat saavat riittävästi koulutusta konsultoinnin toteuttamisesta (Harris & Klein, 2009). Konsultaatiotilanteessa ovat yleensä osallisena erityisopettaja ja opettaja, jotka neuvottelevat ja ratkaisevat tilannetta yhteistyössä. Sen vuoksi erityisopettajien lisäksi myös varhaiskasvatuksen opettajat tarvitsevat lisää tietoa siitä, mitä konsultointi, yhteistyö ja vuorovaikutus voivat olla (Sundqvist ym., 2014).

1.2 Sosiaalisen käyttäytymisen haasteet varhaiskasvatuksessa

Käyttäytymisen haasteet käsitteenä. Käyttäytymistä on tutkittu paljon ja sen haasteisiin on viitattu monin eri termein niin kansainvälisissä kuin suomalaisissa tutkimuksissa. Sosiaaliset, emotionaaliset ja tunne-elämän häiriöt (Rogers, 2009; Pihlaja, 2019; Sinkkonen, 1999), haastava käyttäytyminen (Cooper, 2014; Kerola & Sipilä, 2017; Westling, 2010), käytöshäiriöt (American Psychological Association, APA, 2013) ja käyttäytymisen ongelmat (Karhu ym., 2017) ovat esimerkkejä termeistä, joilla käyttäytymisen haasteita on kuvailtu tutkimuksissa. Aikaisemmin haastavaa käyttäytymistä on kuvailtu termein poikkeava tai epänormaali (Kerola & Sipilä, 2017). Termien runsas määrä kertoo siitä, että pyrkimyksenä on ollut löytää mahdollisimman vähän leimaavia nimityksiä käyttäytymisen haas-

teille (Kauffman, 2015). Tässä tutkimuksessa käytetään termiä *sosiaalisen käyttäytymisen haasteet*. Sillä viitataan lapsilla esiintyvään laaja-alaiseen ja pitkäaikaiseen yhteisön normien sekä sääntöjen piittaamattomaan käyttäytymiseen, joka heikentää yksilön toimintakykyä merkittävässä määrin (Delgado ym., 2017; Westling, 2010). Nykysuomen sanakirja määrittelee sosiaalisen käyttäytymisen haasteet Kerolan ja Sipilän (2017) sekä Carollin (2013) mukaan suhteessa sen ympäröivän kulttuurin käyttäytymismalleihin.

Sosiaalisen käyttäytymisen haasteilla voidaan Westlingin (2010) mukaan tarkoittaa koulu- ja päiväkotikontekstissa intensiivistä, toistuvasti ilmenevää sekä vaikeasti hallittavaa käytöstä, joka aiheuttaa huolta henkilökunnalle. Lisäksi se häiritsee sekä oppimista että opettamista. Sosiaalisen käyttäytymisen haasteiden katsotaankin olevan suhteellista ja luonteeltaan hyvin tulkinnallista, sillä käyttäytymisen haastetta määrittävä tekijä on siitä aiheutuva huoli, sen vaarallisuus sekä häiritsevyys. Käyttäytymisen haasteet on mahdollista määritellä suhteessa siihen, minkälaista käytöstä kasvatushenkilökunta pitää lapselle ikätason mukaisena missäkin vaiheessa (Poulou, 2015; Stormont & Young-Walker, 2017).

Sosiaalisuus käyttäytymiskontekstissa. Sosiaalinen vuorovaikutus on perinteisesti ollut yksi sosiologian tutkimuskohde (Peräkylä & Gronow, 2017). Konstruktivistinen mielen sosiologia esittää, että mieleen kytköksissä olevia ilmiöitä, kuten kognitioita ja emootioita, tulee tarkastella sosiaalisessa kontekstissa (Peräkylä & Gronow, 2017). Sanana sosiaalisuus on kytköksissä ihmisiin, ihmisten välisiin ihmissuhteisiin sekä muiden kanssa toimimiseen ja se on luonteeltaan joko kahdenkeskistä tai ryhmämuotoista (Pihlaja, 2019). Kun tulkitaan lapsen käytöstä, tapahtuu se aina sosiaalisessa todellisuudessa ja tulkinnat liittyvät poikkeuksesta sosiaaliseen vuorovaikutukseen (Pihlaja, 2019). Sosiaalisesti haastavan käytöksen määritelmä arkikielessä muodostuu kertyneistä kokemuksista, konsultoinneista sekä koulutuksista ja se sisältää useita erilaisia muotoja sekä variaatioita (Kerola & Sipilä, 2017). Toimintaympäristö, temperamentti, luonne ja elämäntekijät ovat perusta lapsen sosiaalisen käyttäytymisen muodostumiselle

(Weiss ym., 1992). Keltikangas-Järvisen (2011) mukaan sosiaalisuus on synnynäinen temperamenttipiirre, ja se tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, miten palkitsevaa muiden seura on lapselle. Myös sillä on merkitystä, kuinka paljon emotionaaliset kiintymyssuhteet merkitsevät lapselle. Lapsella on lisäksi luontainen halu ylläpitää sellaista käytöstä, joka vaikuttaa siihen, paljonko hänestä pidetään (Weiss ym., 1992).

Kun pohditaan ihmisen kasvua ja nimenomaan varhaislapsuutta, liittyvät sosiaalinen ja emotionaalinen alue kanssakäymiseen, vuorovaikutukseen sekä tunteisiin ja kokemuksiin (Pihlaja, 2019). Lapsen sosiaalisessa kehityksessä tarkastelun kohteiksi keskitetäänkin yhdessä toimiminen ja tekeminen (Pihlaja, 2019). Weissin ja kollegoiden (1992) mukaan lapsen käytökseen vaikuttaa biologisen alttiuden lisäksi lapsen sosiokulttuurinen konteksti, huoltajuus sekä vertaisryhmä. Nämä tekijät muodostavat yhdessä käyttäytymisen ja sitä myöten myös sen häiriöt (Weiss ym., 1992). Kun lapsi kokee jotakin uutta, hän pyrkii aktiivisesti luomaan siitä mielikuvaa sekä etsimään siitä omaa paikkaansa. Yksi keskeinen teoria selittämään lapsen myöhempää käytöstä on Bowlbyn (1980) kiintymyssuhdeteoria, jonka mukaan ihmisen varhaisiän kehitystä säätelee tarve tuntea olonsa turvalliseksi ja siten hakeutuu hoivaavan aikuisen lähelle (Kennedy & Kennedy, 2004).

Sosiaalisen käyttäytymisen haasteiden esiintyminen varhaiskasvatuksessa. Sosiaaliset taidot on ehkäpä tunnetuin käsite varhaiskasvatuksen ammattilaisille (Pihlaja, 2019). On äärimmäisen haastavaa määrittää, milloin lapsella on sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Tilastollista tietoa sosiaalis-emotionaalisista vaikeuksista alle kouluikäisillä lapsilla on vain vähän, sillä jokainen aikakausi on määritellyt termit vaikeuksille omalla tavallaan ja ajan henkeen sopivin termein (Delgado ym., 2017; Sourander & Marttunen, 2016). Osalla lapsista on kehitykseen kuuluva kriisi tai varhaiskasvatuksen henkilökunta voi tulkita lapsen käyttäytymistapoja virheellisesti. On kuitenkin mahdollista, että kyseessä on psyykinen häiriö, jolloin lapsen tulee päästä erityisen tuen piiriin (Pihlaja, 2019; Talala, 2019). Varhaiset kokemukset ovat luomassa pohjaa uusille kokemuksille ja

oppimiselle, sekä sosiaaliselle että akateemiselle kehitymiselle: lisäksi sosiaalinen kehitys on vahvasti yhteydessä myös lapsen kognitiiviseen kehitykseen (Pihlaja, 2019). Kognitiiviset taidot toimivat sosiaalisen kasvun välittäjinä ja sosiaalisen käyttäytymisen voidaan katsoa toimivan kognitiivisen kasvun välittäjänä (Pihlaja, 2019).

Käyttäytymispsykologisesta lähestymistavasta katsottuna käyttäytymistä, eli sosiaalista kompetenssia, ohjailevat taustatekijät, välittömät tilannetekijät sekä käyttäytymisestä saatu palaute (Karhu ym., 2017; Pihlaja, 2019). Kun lapsen kasvun ja kehityksen voimavarat ovat hauraat, lapsen sosiaaliseen kehitykseen voi liittyä haasteita. Tällöin varhainen tuen tarpeen tunnistaminen on oleellista (Pihlaja, 2019). Useiden tutkimusten valossa Goodmanin ja Goodmanin (2009) mukaan on todettu, että varhainen tuki ennaltaehkäisee myöhemmällä iällä ilmeneviä sosiaalis-emotionaalisia haasteita.

Stormontin ja Young-Walkerin (2017) mukaan lasten käyttäytymisen haasteet ovat yksi keskeisimmistä vaikeuksista, joita opettajat kohtaavat työssään. Poulou (2015) on todennut, että sosiaalisen käyttäytymisen haasteet pienillä lapsilla aiheuttavat kasvatus- ja opetushenkilökunnassa kasvavassa määrin huolta. Käyttäytymisen ongelmat kuormittavat opettajien lisäksi myös työyhteisöä ja ovat riski oppilaan kehitykselle (Karhu ym., 2017). Kerolan ja Sipilän (2017) mukaan sosiaalisesti haastavasti käyttäytyvä lapsi voi herättää kasvatushenkilökunnassa hyvinkin voimakkaita tunteita. Lapsen käytöksen haasteet voivat lamaanuttaa, vangita, luoda epäuskoisuutta, epätoivoa ja sääliä (Kerola & Sipilä, 2017). Henkilökunnan hyvinvointi varhaiskasvatuksessa on tärkeää myös lapsen sosiaalis-emotionaalisen hyvinvoinnin kannalta, sillä stressi ja väsymys voivat heikentää opettajien tarjoamaa tukea sekä positiivisen palautteen antamista (Hamre, 2014; Kauffman, 2015). On myös tutkittu, että stressi ja väsymys voivat vaikuttaa myös lapsen haastavan käyttäytymisen tulkintaan, sillä väsyneenä tulkinnat käytöksestä nähdään entistä haitallisemmassa sävyssä (Jeon ym., 2019).

1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen erityisopettajilla on konsultatiivisesta työstä, millaisia konsultatiivisia työtapoja ja käytänteitä he toteuttavat sekä mihin ne perustuvat lapsen sosiaalisen käyttäytymisen haasteiden alueella. Tutkimustehtävän vastaamiseksi muotoutui seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen erityisopettajilla on konsultatiivisesta työstä, kun lapsella on sosiaalisen käyttäytymisen haasteita?
2. Millaisia konsultatiivisia työtapoja ja käytänteitä varhaiskasvatuksen erityisopettajat toteuttavat lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella?
3. Mihin varhaiskasvatuksen erityisopettajien toteuttama konsultatiivinen työ perustuu lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella?

2. TUTKIMUSMENETELMÄT

2.1 Laadullinen tutkimus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen erityisopettajilla oli konsultatiivisesta työstä, kun lapsella on sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Lisäksi tarkasteltiin, millaisia konsultatiivisia työtapoja ja käytänteitä varhaiskasvatuksen erityisopettajat toteuttivat ja mihin ne perustuivat lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisesti. Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään saamaan yksityiskohtaista ja rikasta tietoa sekä erilaisia näkökulmia tutkittavasta ilmiöstä (Puusa & Juuti, 2020b). Puusan ja Juutin (2020a) mukaan laadullisen lähestymistavan keskeinen ominaispiirre on todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivisen luonteen korostaminen.

Laadullisen tutkimuksen tutkimuskohteena on usein henkilöiden kokemukset ja se, millaisia merkityksiä he antavat tutkittavalle ilmiölle (Puusa & Juuti, 2020b). Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin varhaiskasvatuksen erityisopettajien kokemuksia ja niiden tutkimiseen käytettiin fenomenologista tutkimusotetta. Fenomenologialle on tyypillistä kuvata ihmisten kokemuksia juuri sellaisina kuin he itse ne kokevat (Huhtinen & Tuominen, 2020). Lisäksi sen tarkoituksena on tarkastella, miten eri aiheet ilmenevät ja millaisia merkityksiä ihmiset antavat niille yksilöllisten ja elettyjen kokemustensa kautta (Huhtinen & Tuominen, 2020; Laine, 2018). Fenomenologinen tutkimusote ei pyri löytämään universaaleja yleistyksiä tutkittavasta aiheesta vaan sen tarkoituksena on ymmärtää tietyn tutkittavien ihmisten joukon tai yksittäisen henkilön senhetkistä merkity maailmaa (Laine, 2018). Laadullisen tutkimuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä onkin luoda merkityksiä tutkittavista ilmiöistä (Huhtinen & Tuominen, 2020). Siihen, millaisia merkityksiä ihmiset antavat asioille, vaikuttavat heidän aiemmat kokemuksensa, käsityksensä, arvonsa sekä heidän tapansa tuntea (Laine, 2018).

Kokemukset rakentuvat merkityksistä, joten kokemuksia tutkittaessa tarkastellaan kokemusten merkityssisältöä ja sen rakennetta (Laine, 2018). Merkitysten katsotaan rakentuvan yksilöllisesti ja yhteisöllisesti, mutta fenomenologiassa painotetaan yksilön perspektiiviä, kuitenkin väheksymättä yhteisöllistä näkökulmaa (Laine, 2018). Vaikka jokainen kokee itse maailmaansa, kuitenkin yhteisöjen jäsenenä meillä on yhteisiä piirteitä ja yhteisiä tapoja kokea maailma (Laine, 2018). Tutkimukseen osallistujat olivat kaikki saman alan edustajia, joten voidaan ajatella heidän omaavan yhteisiä piirteitä kokea tutkittavaa ilmiötä.

2.2 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimukseen osallistui yksitoista varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajana toimimisen kelpoisuusvaatimuksena on pätevyys varhaiskasvatuksen opettajan tehtävään, suoritettut erityisopetuksen tehtäviin ammatillisia valmiuksia antavat opinnot tai kasvatustieteen maisteri, jonka pääaineena on erityispedagogiikka tai varhaiseryispedagogiikka (Varhaiskasvatustilaki 2018/540 §30). Tutkimuksen osallistujat työskentelivät haastatteluhetkellä varhaiskasvatuksen erityisopettajan tehtävissä Suomen eri kunnissa. Tutkimuksen avulla haluttiin saada mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva konsultatiivisesta työstä, jonka vuoksi oli tarpeellista tutkia eri kunnissa työskentelevien varhaiskasvatuksen erityisopettajien kokemuksia aiheesta.

Tutkittavia etsittiin Suomen varhaiskasvatuksen erityisopettajat ry:n (SVEOT ry) sähköpostilistan avulla, jonka kautta halukkaat saivat ilmoittautua tutkimukseen Webropol-lomakkeella. Osallistuminen tutkimukseen perustui vapaaehtoisuuteen. Ennen tutkimuksen toteuttamista toivottiin, että tutkimukseen osallistuisi vähintään kymmenen osallistujaa. Osallistujia oli lopulta yksitoista varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Tutkimusaineistoa kerätessä huomattiin, että aineisto alkoi satureoitua eli kylläntyä. Tämä tarkoitti sitä, että haastattelut eivät antaneet enää uutta tietoa tutkimusaiheeseen liittyen ja aineisto alkoi toistaa itseään (Hyvärinen, 2017; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tässä vaiheessa ei ollut enää tarkoituksenmukaista jatkaa aineiston keruuta.

Haastateltavien määrään vaikuttaa myös se, tutkitaanko yhtä ja homogeenistä ihmisryhmää vai vertaillaanko eritaustaisia ihmisiä (Hyvärinen, 2017). Suurin osa osallistujista työskenteli haastatteluhetkellä konsultoivana varhaiskasvatuksen erityisopettajana ja muutama toimi muissa tehtävissä, kuten resursierityisopettajana. Kaikilla osallistujilla oli kuitenkin kokemusta konsultoivana varhaiskasvatuksen erityisopettajana työskentelystä, mikä oli keskeistä tutkimukseen osallistumisen kannalta. Tarkoituksena oli haastatella tietyn aiheen asiantuntijoita, sillä heiltä oletettiin löytyvän merkityksellistä tietoa tutkimuskohteenä olevasta ilmiöstä (Alastalo ym., 2017). Kaikkia tutkittavia yhdisti pitkä työhistoria varhaiskasvatuksessa, ja he olivat työskennelleet aiemmin varhaiskasvatuksen opettajana ja osa myös päiväkodin johtajana.

2.3 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla varhaiskasvatuksen erityisopettajia, joilla oli kokemusta sosiaalisen käyttäytymisen haasteista sekä konsultatiivisesta työstä varhaiskasvatuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa erilaiset haastattelumuodot ovat tutkimusaineiston keruukäytänteinä eniten hyödynnettyjä ja haastattelumetodilla kerätyn aineiston tarkoituksena on kerätä sellainen aineisto, jonka avulla on mahdollista tehdä uskottavia päätelmiä tutkittavasta ilmiöstä (Puusa, 2020a). Haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä joustava ja haastattelutilanteessa tutkija(t) voivat kysyä haastetavalta tarkentavia kysymyksiä, oikeista väärinkäsityksiä ja keskustella tutkittavasta ilmiöstä syvällisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tässä tutkimuksessa haastattelut toteutettiin puolistrukturoiduilla yksilöhaastatteluilla etänä Zoom-palvelua hyödyntäen. Puolistrukturoidun haastattelun hyötynä voidaan pitää sitä, että tutkija vastaanottaa kaikilta haastateltavilta näkemykset hänen tutkimuksessaan merkittäviin ja hänen etukäteen määrittelemiinsä aiheisiin kunkin haastateltavan itse sanoittamina (Puusa, 2020a). Haastattelut kestivät 15–30 minuuttia ja ne nauhoitettiin tietoturvasest Zoom-palvelussa.

Tutkimukseen osallistuville lähetettiin haastattelukysymykset noin vuorokautta ennen haastatteluja, sillä tarkoituksena oli saada tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman monipuolinen kuva. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi on perusteltua antaa tutkimuksen kysymykset haastateltaville jo etukäteen (Puusa, 2020a; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tutkimusaineiston hankinnassa on keskeistä, että osallistujalla on mahdollisuus kuvata kokemuksiaan täydesti, laaja-alaisesti ja moniulotteisesti siten, että tutkija ohjailee tutkittavan kokemuksia mahdollisimman vähän (Laine, 2018; Lehtomaa, 2005). Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan tehtävä on tehdä haastattelutilanteesta sellainen, missä haastateltava voi vapaasti kuvata yksilö- ja yksityiskohtaisia, tiettyihin tapahtumiin liittyviä kokemuksia (Lehtomaa, 2005). Leinosen ja kollegoiden (2017) mukaan laadullinen haastattelu perustuu konstruktionistiseen otteeseen, jonka mukaan tarkoituksena on lähestyä haastattelutilannetta yksilöllisenä kohtaamisena. Laadullisen haastattelun tavoitteena ei tyypillisesti ole määrällisten yleistysten tekeminen, vaan kiinnostuksen kohteena ovat yksittäisten haastateltavien kokemukset, kertomukset sekä näkemykset (Leinonen ym., 2017).

Pattonin (2015) mukaan haastattelutilanteessa on keskeistä olla selkeä, kuunnella, havainnoida ja olla sekä empaattinen että neutraali. Lisäksi keskeistä on varautua odottamattomaan, mikä vaatii haastattelijalta joustavuutta (Patton, 2015; Lehtomaa, 2005). Haastattelun teemat ja kysymykset pysyivät läpi tutkimuksen samana kaikilla tutkittavilla, jonka avulla varmistetaan aineiston yhtenäisyys ja laatu (ks. liite 1). Lisäksi tarvittaessa esitettiin tarkentavia kysymyksiä. Molemmilla haastattelijoilla oli aktiivinen rooli haastattelutilanteissa.

2.4 Aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysin tavoitteena on tuottaa tutkimusaineistosta ymmärrettävä kokonaisuus, jonka perusteella on mahdollista tehdä rikas ja perusteltu tulkinta sekä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä (Puusa, 2020b). Tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysi-

silla ja siinä käytettiin induktiivista päättelyä. Induktiivisessa päättelyssä edetään yksittäisistä havainnoista yleisempiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Sisällönanalyysi on yksi yleisimmistä laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä ja sen avulla aineistoa voidaan tarkastella monipuolisesti (Puusa, 2020b).

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus, jossa analysoitavat asiat on valittu tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun kannalta merkityksellisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Analyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa tutkijan tehtävänä on luoda aineistosta selkeä, yhtenäinen ja informatiivinen kokonaisuus, jonka avulla tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä johtopäätöksiä (Puusa, 2020b; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Aineiston analyysiprosessi on monivaiheinen ja siihen kuuluvia vaihteita ovat muun muassa analyysiyksikön valinta, aineistoon tutustuminen, sen pelkistäminen, kategorisointi ja teemoittelu sekä teoreettisten käsitteiden luominen (Puusa, 2020b; Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Aineiston analyysi aloitettiin kuuntelemalla ja litteroimalla haastattelut, jonka jälkeen ne luettiin ja niihin perehdyttiin. Kun aineistosta on muodostettu kokonaiskuva, se pilkotaan osiin ja sitä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin (Puusa, 2020b). Seuraavaksi siirryttiin aineiston pelkistämiseen eli aineistosta etsittiin tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä merkityksiä, joita alleviivattiin aineistosta eri väreillä. Tutkimustehtävä ohjaa aineiston pelkistämistä, jonka avulla pystytään rajaamaan laajaa ja rikasta aineistoa (Puusa, 2020b). Aineistosta nouseita alkuperäisilmauksia ryhmiteltiin tutkimuskysymyksittäin taulukkoon ja niiden sisältö pelkistettiin luomalla sisältöä kuvaavat merkitykset.

Analyysi etenee tutkimusaihetta koskevien merkitysten ja niitä ilmaisevien lauseiden pelkistämisestä samankaltaisten ilmaisujen ryhmittelyyn (Puusa, 2020b). Aineiston pelkistämisen jälkeen se klusteroitiin eli ryhmiteltiin. Ryhmittely menetelmänä viittaa siihen, että analyysivaiheessa keskitytään tarkastelemaan usealle haastateltavalle yhteisiä piirteitä (Puusa, 2020b). Tässä vaiheessa aineisto käydään tarkasti läpi ja sieltä etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ilmaisevia käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Ryhmittelyssä suorille ai-

neisto-otteille annettuja merkityksiä ryhmiteltiin päämerkityksiin samankaltaisuuksien perusteella ja niille annettiin sisältöä kuvaavat nimitykset (ks. taulukko 1).

Taulukko 1

Esimerkki aineiston klusteroinnista.

Suora aineisto-ote	Merkitys	Päämerkitys
<p>”Sen jälkeen sitten me pidetään aika usein opetustuokion tai sen päivän päätteeksi yhteinen tapaaminen tän työpöran kanssa, missä me istutaan alas ja pyydän, että ne itse kuvailee sitä niinkun lapsen olemista siinä lapsiryhmässä ja niitä, mitkä aiheuttaa niitä pattitilanteita. Pystyykö he ite niitä löytämään sieltä ja sit kerron niistä omista havainnoistani, nostan esille ne, mitkä tukee sitä lapsen käytöstä siinä ja mihin sitten pitäis vielä panostaa siinä ympäristön muokkaamisessa.” (Haastattelu 5)</p> <p>”Yleensä se on se keskustelu se tapa, miten siinä niinku tiimeissä käydään sitä asiaa eteenpäin.” (Haastattelu 7)</p>	<p>Veo pitää tapaamisen tiimin kanssa, jossa he keskustelevat sekä ryhmän havainnoista että veon tekemistä havainnoista ja mahdollisista tukitoimista.</p> <p>Keskustelun avulla viedään tiimeissä asiaa eteenpäin.</p>	<p>Konsultaatiokeskustelu</p>

Aineiston ryhmittelyn jälkeen toteutettiin aineiston abstrahointi, jossa päämerkityksiä yhdisteltiin kategorioiksi ja niiden väliltä pyrittiin löytämään samankaltaisuuksia (ks. taulukko 2). Kategorioden luominen on tutkimuksessa yksi keskeisin työvaihe, sillä siinä tutkija(t) päättää, millä perustein eri ilmaisut kuuluvat samaan tai eri kategoriaan (Puusa, 2020b). Kategoriat nimettiin sisältöä kuvaavilla käsitteillä ja sitä jatkettiin niin kauan, kuin se oli aineiston näkökulmasta mahdollista. Puusan (2020b) mukaan yleisesti ottaen analyysin tarkoituksena on

nostaa aineistosta olennainen esiin ottaen huomioon tutkimuksen tavoitteet. Tavoitteena on todenmukainen ja uskottava tulkinta tutkitusta ilmiöstä (Puusa, 2020b). Lisäksi pyrkimyksenä on perustella tehtyjä ratkaisuja tutkimuskontekstiin liittyen.

Taulukko 2

Esimerkki aineiston abstrahoinnista.

Päämerkitys	Kategoria
Lisäkoulutuksista saatu tietopohja sosiaalisen käyttäytymisen haasteisiin	Tiedollinen oppiminen
Opinnoista saatu tietopohja	
Etsitty ja tutkimuspohjainen tieto	
Kollegoiden kanssa käytävät keskustelut, tuki ja oman työn reflektointi	Kokemuksellinen oppiminen
Vuosien aikana kertynyt työkokemus varhaiskasvatuksessa	

2.5 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksessa noudatettiin tieteellisen tutkimuskäytännön edellyttämiä hyvien eettisten periaatteiden tapoja (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan periaatteet, 2019). Yksi keskeinen eettinen periaate Pattonin (2015) mukaan on tunnistaa luotamuksellisuuden ja anonymitetin ero haastatteluaineistoa kerätessä. Tarkoituksena on tunnistaa, milloin haastattelija sitoutuu täyteen anonymitettiin ja miten siitä on syytä ilmoittaa haastateltavalle (Patton, 2015). Ennen tutkimusaineiston keräämistä tehtiin aineistohallinnan suunnitelma, jonka avulla varmistettiin, että tutkimusaineiston keräämisessä, käsittelyssä ja tuhoamisessa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä.

Tutkittaville kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja menetelmät ennen aineiston keräämistä ja heille lähetettiin tietosuojailmoitus sähköpostitse. Eettisten toimintatapojen mukaista on varmistaa, että haastateltavat tietävät tutkimuksen tarkoituksen ja miten haastattelun tietoja säilytetään ja käytetään (Hyvärinen, 2017; Patton, 2015). Haastateltavilta pyydettiin suullinen lupa ennen haastattelujen aloittamista haastatteluaineiston nauhoittamiselle ja sen käytölle osana tutkimusta. Kuulan (2015) mukaan tutkimusta tehdessä tulee pyrkiä kunnioittamaan tutkittavien itsemääräämisoikeutta eli vapaaehtoisuutta tutkimuksen osallistumiseen. Tämän toteutuminen edellyttää, että tutkittaville kerrotaan perustiedot tutkimuksesta ja sen tekijöistä, tutkittavilta kerättävien henkilötietojen käyttötarkoitus sekä se, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa (Kuula, 2015).

Tutkimukseen osallistuminen oli kaikille vapaaehtoista ja tutkittavilla oli halutessaan oikeus keskeyttää prosessi ja kieltää itseään koskevan tiedon käyttö osana tutkimusta. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus on voimassa koko tutkimusprosessin ajan ja tutkittavilla on oikeus määrittää, mitä tietoja he antavat itsestään tutkimuskäyttöön (Kuula, 2015). Fenomenologisessa tutkimusotteessa keskitytään ihmisten kokemuksiin, joten vapaaehtoisuuden painottaminen tutkimuksessa on erityisen tärkeää (Lehtomaa, 2005).

Tutkijoilla on velvollisuus noudattaa tietosuojalainsäädäntöä, jonka tavoitteena on suojata ja kunnioittaa tutkittavien yksityisyyttä ja oikeuksia (Kuula, 2015). Tutkimuksessa kerättyjä henkilötietoja ja tutkimustuloksia käsiteltiin luotamuksellisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tutkittavien yksityisyyttä turvaa henkilötietolaki, johon sisältyy huolellisuusvelvoite, joka edellyttää tutkimuksessa käytettävien henkilötietojen laillista ja huolellista käsittelyä (Kuula, 2015). Tutkittavia ei voida tunnistaa tutkimukseen liittyvistä tuloksista, selvityksistä tai julkaisuista. Tutkittavilta selvitettiin vain tutkimuksen toteuttamisen kannalta keskeiset henkilötiedot. Tutkijoilta vaaditaan, että henkilötietojen käsittelyn tulee olla suunniteltua ja asiallisesti perusteltua (Kuula, 2015). Tarvittavia henkilötietoja ja haastattelujen nauhoituksia säilytettiin henkilökohtaisella

u-aseamalla, johon ulkopuolisilla ei ollut pääsyä. Haastatteluaineisto poistettiin tietoturvallisesti sen litteroinnin jälkeen ja teknisesti ylikirjoitettiin.

3. TULOKSET

Tutkimuksen tulokset esitellään tutkimuskysymyksittäin omissa alaluvuissaan, joita ovat kokemukset konsultatiivisesta työstä, konsultatiiviset työtavat ja käytänteet sekä pohja konsultatiiviselle työlle. Keskeisimmät tutkimustulokset on esitetty alla olevassa taulukossa (ks. taulukko 3).

Taulukko 3

Keskeisimmät tulokset tutkimuskysymyksittäin.

Tulosluvut	Keskeisimmät tulokset
Kokemukset konsultatiivisesta työstä	Sosiaalisen käyttäytymisen haasteet olivat kuormittavia ja herättivät henkilökunnassa erilaisia tunteita. Konsultatiivisessa työssä korostui sekä monialainen että vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitys. VEO:t pitivät tärkeänä tiimin sitoutumista konsultaatioprosessiin.
Konsultatiiviset työtavat ja käytänteet	Konsultaatiota toteutettiin tarpeen mukaan ja toteutetut työtavat olivat tausta- ja tilannetekijöiden kartoittaminen, yhteistyöhön perustuva konsultaatioprosessi ja substanssiosaamisen jakaminen.
Pohja konsultatiiviselle työlle	VEO:t olivat saaneet tietopohjaa opinnoista, lisäkoulutuksesta ja alan tutkimuksesta toteuttamalleen konsultatiiviselle työlle. VEO:t pitivät myös tärkeänä pohjana kollegoiden kanssa käytäviä keskusteluja sekä työkokemuksista. Vaikka konsultatiivinen työ on keskeinen osa erityisopettajien työtä eivät he perustaneet sitä teoreettiselle pohjalle.

3.1 Kokemukset konsultatiivisesta työstä

Tässä alaluvussa vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, jonka tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen erityisopettajilla on konsultatiivisesta työstä, kun lapsella on sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien kokemukset konsultatiivisesta työstä jaettiin aineiston perusteella kolmeen kategoriaan. Kategoriat pitivät sisällään henkilökunnan kuormituksen, yhteistyön merkityksen sekä sitoutumisen konsultatiiviprosessiin.

Henkilökunnan kokema kuormitus. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat kuvasivat, että sosiaalisen käyttäytymisen haasteet olivat kuormittavia lapsiryhmässä ja ne herättivät henkilökunnassa erilaisia tunteita. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien mukaan henkilöstö oli usein hyvin väsynyttä, tuskastunutta, kuormitunutta ja neuvotonta, sekä kokeilleet monenlaisia tukimuotoja lapselle ennen kuin he ottivat yhteyttä varhaiskasvatuksen erityisopettajaan. Joissakin tapauksissa tilanne oli mennyt niin pitkälle, että henkilöstö ei nähnyt lapsessa mitään hyvää ja he kokivat, että mikään ei auta tilanteeseen. Yhdestä haastattelusta nousi jopa esiin, että kasvattajatiimin mielestä haastavasti käyttäytyvän lapsen paikka ei ole varhaiskasvatuksessa, vaan hän tarvitsee erikoissairaanhoidon. Seuraavassa aineistoesimerkissä varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuvailee kokemuksiaan tilanteesta:

”Usein se tilanne voi olla niin paha, että se menee siihen, että ei nähdä mitään hyvää siin lapsessa et kaikki menee vaan siihen ikävään, koska sosiaalisen käyttäytymisen pulmat on todella niinkun kuormittavia päiväkotiryhmissä, niit on niin paljon tai sanotaan et se heijastelee niin monelle eri tasolle [...] Nää sosiaaliset haasteet on todella raskaita lapsia yleensä ryhmässä eli, kun ne vie tavallaan et usein se tilanne on se et me ollaan jo kaikkee kokeiltu ja mikään ei toimi enää ja suunnilleen niinku et me ei jakseta enää.” (Haastattelu 4)

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien mukaan vanhemmat ja työntekijät kokivat, että heillä ei ole tarpeeksi työkaluja toimia haastavissa tilanteissa ja tämä herätti heissä erilaisia tunteita, kuten turhautumista, harmitusta ja pettymystä. Henkilöstö odotti, että he saavat varhaiskasvatuksen erityisopettajalta apua ja tukea

tilanteeseen. Seuraavassa aineistoesimerkissä eräs haastateltavista kuvaa omia kokemuksiaan:

”Ominaispiirteenä on selkeesti se, että työntekijät ja vanhemmat kokevat olevansa niinkun työkaluttomia, että heillä ei oo työkaluja toimia niissä haastavissa tilanteissa ja siellä on turhautumista ja harmitusta ja pettymystä ja jopa oman ammattitaidon epäilyä, että onko minusta edes näihin tilanteisiin, että se vaikuttaa paljon.” (Haastattelu 5)

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien kokemusten mukaan konsultaatioprosessissa he ottivat ensimmäisenä vastaan henkilöstön tilanteeseen liittyvän tunnepurkauksen. Varhaiskasvatuksen henkilöstö koki epäonnistumisen tunteita ja jopa syyllisyyttä tilanteesta, sekä epäilivät omaa ammattitaitoaan. Seuraavassa aineistoesimerkissä yksi haastateltavista kertoo, että ensimmäisessä tapaamisessa yleensä tunteita purettiin perusteellisesti. Hänen mielestään oli erittäin tärkeää ottaa tiimin tunnepurkaus vastaan ja käsitellä tunteita yhteisesti.

”Semmosessa ensimmäisessä tapaamisessa se missä purkaudutaan yleensä aika perusteellisesti [...] Musta älyttömän tärkeätä ottaa se niiden tunnepurkaus vastaan ja tota niin sit lähtee varovasti käsittelemään ensin niitä tunteita, niin ne on pakko käydä ne tiimin tunteet.” (Haastattelu 9)

Yhteistyön merkitys. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien mukaan yhteistyön merkitys korostui konsultaatioprosessissa, sillä sosioemotionaalisiin pulmiin puuttuminen on pitkä prosessi, ja niihin ei ole yksiselitteistä ratkaisua. Yhteistyötä tehtiin monialaisesti, päiväkodin esihenkilön sekä vanhempien kanssa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat tekivät monialaista yhteistyötä ja konsultoivat eri tahoja lapsen tilanteeseen liittyen, kuten toimintaterapeuttia, pikkulapsipsykologia, lastensuojelua ja perheneuvolaa. Myös varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja esihenkilön välinen yhteistyö lisääntyi henkilöstöä kuormittavissa tilanteissa. Aineistoesimerkissä varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuvailee tilannetta, jossa hän huomasi, että työntekijä on todella väsynyt ja hän tiedosti, että se ei kuulu hänen työnkuvaansa, joten hän ohjasi työntekijän puhumaan esihenkilölle väsymyksestään.

”Jos mä huomaan et joku on tosi väsyny, niin sit mä usein niinku sanon et mee puhuu esimiehen kanssa et kyl mä sitten ohjaan. Tää on semmonen asia et mä en pysty tähän vaikuttaa, mä puhun vaan pedagogiikasta et, jos mä huomaan et mikään ei toimi et nyt on ehkä aiheellista et sä meet kertoo tän esimiehelle et, koska hän pystyy sit taas puuttuu siihen väsymiseen, mitä mä en tietenkään tee enkä pystykään.” (Haastattelu 4)

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö koettiin merkitykselliseksi, mutta välillä myös haastavaksi erityisesti, kun lapsella oli sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat kokivat tärkeäksi, että vanhemmat olivat mukana konsultaatioprosessissa ja osallistuivat keskusteluihin. Yhteistyöstä haasteellista voi tehdä haastateltavan mukaan perheiden ja varhaiskasvatuksen henkilöstön eriävät näkemykset ja ymmärrys lapsen sosiaalisesta käyttäytymisestä, sillä käyttäytyminen voi olla hyvin erilaista kotona kuin päiväkotiryhmässä.

”Haasteellista tässä voi olla sitten se usein, että perheillä ja kotona voi olla sitten erilainen näkemys ja ymmärrys vanhemmilla sitten lapsen sosiaalisesta käyttäytymisestä, koska ne tilanteet voivat olla hyvin erilaisia siellä kotona kuin ryhmässä ja päiväkodissa ja tällaisessa järjestetyssä toiminnassa ja ohjatussa toiminnassa usein haasteet ovat sen tyyppisiä, että ne tulevat ilmi sitten päiväkodissa ja samoin sitten se, että usein lapsen iän karttuessa niin ne haasteet tulevat näkyvämmiksi.” (Haastattelu 1)

Sitoutuminen konsultaatioprosessiin. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat korostivat henkilöstön sitoutumisen tärkeyttä konsultaatioprosessissa ja yhteisesti sovittuihin toimintamalleihin. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat kertoivat, että heidän toteuttamansa konsultaatio oli erilaista eri tiimien kanssa. He kokivat, että esimerkiksi tiimin osaaminen, koulutustausta, työkokemus ja tietomäärä haastavista kasvatustilanteista vaikuttivat heidän tapansa toteuttaa konsultaatiota. ”Siihen vaikuttaa hyvin se, että minkälaista onko tiimeissä ollu aikasemmin haastavasti käyttäytyviä lapsia, mikä on työntekijöitten tietomäärä haastavista kasvatustilanteista, ja mitkä työkalut siinä tiimissä on olemassa, että hyvin erilaisia konsultaatioita.” (Haastattelu 5)

Seuraavassa aineistoesimerkissä varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuvaili, että merkityksellistä konsultaatioprosessissa on tiimin sitoutuneisuus yhteistyöhön ja ylipäänsä työhön. Ohjauksen vastaanottamiseen vaikuttavat työntekijöiden ammattitaito, ilmapiiri sekä organisointikyky.

Myöskin se sitoutuneisuus on sellanen merkittävä, et kuinka sitoutuneita ne tiimin jäsenet on siihen yhteistyöhön ja sit myöskin siihen itse työhön [...] Ammattitaito, ilmapiiri, organisointikyky, ne on niitä jotka vaikuttaa paljon siihen ja myöskin se, että on halua vastaanottaa ohjausta.” (Haastattelu 9)

Lisäksi varhaiskasvatuksen erityisopettajat korostivat sitä, että tiimin tulee sitoutua yhteisiin toimintamalleihin lapsen tukemiseksi. ”Nää usein on semmosia, että ne toisaalta voi olla hyvinki pitkällisiä pulmia, mut sellasta vaatii sellasta tosi semmosta tiimin niinku työntekijöiltä vaatii semmosia yhteisiä toimintamalleja.” (Haastattelu 2) Ominaista käyttäytymisen haasteiden tukemisessa on jatkuva tutkimuotojen muovautuvuus ja kokeilu sekä niiden kehittäminen vastaamaan lasten yksilöllisiä tarpeita.

3.2 Konsultatiiviset työtavat ja käytänteet

Tässä alaluvussa vastataan toiseen tutkimuskysymykseen, jonka tavoitteena oli selvittää, millaisia konsultatiivisia työtapoja ja käytänteitä varhaiskasvatuksen opettajat toteuttivat lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien toteuttamia konsultatiivisia työtapoja ja käytänteitä olivat tausta- ja tilannetekijöiden kartoittaminen, yhteistyöhön perustuva konsultaatioprosessi ja substanssiosaamisen jakaminen. Lisäksi konsultaatioprosessissa korostui monialainen yhteistyö ja sen merkitys.

Tausta- ja tilannetekijöiden kartoittaminen. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat kartoittivat tausta- ja tilannetekijöitä sekä havainnoimalla että keskustelemalla. Keskustelutilanteisiin osallistui tyypillisesti kasvatustiimi ja vanhemmat. ”No aluksi haluan kartoittaa sen lapsen kokonaistilanteen ja sen käytöksen niin siellä varhaiskasvatuksessa kuin sitten tota kotonakin ja ihan harrastuksissa ja vapaa-aikana.” (Haastattelu 1)

Tausta- ja tilannetekijöiden kartoittamiseen liittyi lisäksi havainnointi. Havainnointi oli monialaista ja siihen kuului muun muassa ympäristön, lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksen, tukitoimien sekä odotusten tarkastelua. Vastauksissa korostui aikuisen rooli ja se, miten aikuinen kohtaa sosiaalisesti haastavasti käyttäytyvän lapsen. Seuraavassa katkelmassa varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuvailee, kuinka häntä pyydetään ryhmään havainnoimaan keskittyen aikuisten toimintaan.

”Se on ehkä sellaista, että ryhmästä niiku pyydetään esimerkiksi havainnoimaan tai ehkä joku tulee keskustelemaan, että nyt meillä on tällöinen pulma [...] No tärkein on ehkä se et meen itse havainnoimaan sinne ja katson miten aikuiset toimii.” (Haastattelu 3)

Yhteistyöhön perustuva konsultaatioprosessi. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat kävivät konsultaatiokeskusteluja, joihin toivottiin koko tiimin osallistuvan. Lisäksi erityisopettajat hakivat yhdessä tiimin kanssa vastavuoroisesti ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin sekä toteuttivat konsultaatiota tyypillisesti tiimin aloitteesta. Yhteistyöhön perustuva konsultaatioprosessi kattoi toimintatapojen ja tukitoimien sopimisen sekä tukitoimien arvioinnin ja seurannan. Konsultaatiotilanteet lähtivät tyypillisesti ammattilaisten välisen keskustelun jälkeen liikkeelle siitä, että vanhempien kanssa oli keskusteltu lapsen haasteista ja he osallistuivat konsultaatioprosessiin ryhmän aikuisten ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. ”No aina konsultaatio lähtee liikkeelle siitä, että asiasta on keskusteltu vanhempien kanssa ja vanhemmat olis konsultaatiotilanteessa ilman muuta mukana siinä päivän purussa kuten myös sitten ryhmien työntekijä, opettaja ja minä.” (Haastattelu 5)

Alla olevassa aineistoesimerkissä varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuvailee, että konsultaatiotilanteessa kirjataan tilanteita ylös ja opettaja osallistuu tiimin kanssa keskusteluun. Lisäksi pohditaan, mitkä tavat ovat toimivia ja min-käläisessä asiayhteydessä sosiaalisen käyttäytymisen haasteet esiintyvät.

”No sitten, kun mä oon seurannu, mä yleensä kirjaan siitä, jos puhutaan näin konkreettisesti niin kirjaan niitä tilanteita ylös ja sitten on sovittu, että mä meen ehkä seuraavaan tiimiin mukaan. Siin on niinkun usein tiimi sitten paikalla ja mä oon siihen tiimiin sit valmistautunu tietenkin sit keskustelemaan. Et kyl se keskustelu on se ensisijanen näitten sosiaalisten lasten tuen tarpeissa, mistä niinkun lähetään liikkeelle [...] Siinä konsultaatiossa ei oo vanhemmat mukana ja sitten ensimmäisessä siinä käydään läpi näitä asioita ja et mitä nyt jo tehdään, mitkä asiat toimii, mitkä ei toimi ja sit et onks se suhteessa lapsi lapsi se sosiaalinen vai lapsi aikuinen et missä kontekstissa se tilanne on” (Haastattelu 4)

Varhaiskasvatuksen erityisopettajat kokivat merkitykselliseksi, että konsultaatiokeskusteluun osallistuu koko kasvatustiimi. Erityisopettajat kertoivat lapsen asioiden menevän pääasiassa varhaiskasvatuksen opettajan kautta tiimille, jolla on vastuu jakaa tieto. Osa erityisopettajista mainitsi myös, että toivottavaa on myös esihenkilön osallistuminen konsultaatiokeskusteluun. Keskiöön nousi keskusteluissa oman toiminnan reflektointi.

Konsultaatiotilanteissa haettiin yhteisesti ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin. Erityisopettajat nostivat merkitykselliseksi tiimin kanssa tehtävän yhteistyön ja vastavuoroisen dialogisuuden, ryhmän tarpeiden kuulemisen sekä vuorovaikutuksen, joka vaatii herkkyyttä tiimin henkilökunnan suhteen. Seuraavissa aineistoesimerkeissä varhaiskasvatuksen erityisopettajat kuvailevat, että konsultaatiotilanteissa tiimin kuuleminen on keskiössä.

Paras ehkä ois, että ei mee sillee Besserwisser – roolissa ja ei mee sillee et hei teidän täytyy tehdä näin ja näin kuuluu tehdä, ehkä enemmän sellanen dialoginen ja kuuleminen et mitä he itse ajattelee, millasii ratkasuja he itse aattelee, että tässä vois tehdä ja mihin he pystyvät siinä arjessa. (Haastattelu 3)

”Konsultointi on sitä sen henkilökunnan, tiimin, kasvattajatiimin kanssa sitä yhteisten keinojen, toimintatapojen miettimistä, sitä heidän kuuntelua, mitkä ne on ne heidän huolenaiheet ja missä he tarvii sitä tai minkälaisiin tilanteisiin he tarvii sitä tukee erityisesti.” (Haastattelu 7)

Konsultaation tarve nousee useimmiten ryhmästä ja joissakin tapauksissa varhaiskasvatuksen erityisopettajan ryhmässä tehtyjen havaintojen pohjalta. Konsultaatiotarve riippui lasten ja henkilökunnan tarpeista. Aineistoesimerkissä kerrotaan konsultaatiotarpeen nousevan ryhmästä, mutta myös erityisopettajalle voi herätä huoli havainnoidessa.

”Sekä että, mutta useimmiten sieltä sieltä ryhmästä tai sitten tavallaan sillä tavalla omilla havainnoilla on pyydetty sinne ryhmään havainnoimaan...tai sitten itse, kun on ollut siellä ryhmässä toimimassa, niin on sitte heränny huoli.” (Haastattelu 1)

Toimintatapojen sopiminen sekä tukitoimien arviointi ja seuranta oli osa konsultaatioprosessia. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat antoivat ryhmiin vinkkejä, käytännön ideoita, ohjeistuksia ja jatkotoimenpiteistä sovittiin yhteisesti. ”Ja antais sitä tukee ja sitä niit miettis yhdessä sen henkilökunnan kans et mitä, miten täst mitä on hyvii toimintatapai, mitä kannattaa jatkaa.” (Haastattelu 8) Tukitoimien arviointi ja seuranta pitivät sisällään säännöllisen arvioinnin tukitoimien hyödyllisyydestä sekä arviointikäynnit tukitoimien tavoitteiden toteutumisesta. ”Sen jälkeen seuraillaan vähän aikaa ja otetaan uus arviointikäynti, onko mikään muuttunu, mikä on muuttunu, mitä vois vielä tehostaa ja katotaan sitten, että onko näistä apua.” (Haastattelu 5)

Substanssiosaamisen jakaminen. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat jakoivat substanssiosaamistaan eli mallinsivat lapsiryhmissä, tarjosivat tietoa haastavista kasvatustilanteista ja käynnistivät erilaisia interventioita. Konsultaatiotilanteiden yhteydessä erityisopettajat mallinsivat ryhmille mitä keinoja sosiaalisesti haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa kannattaa kokeilla sekä antoivat vinkkejä ja materiaaleja rajatuille ajanjaksoille. Erityisopettajat aloittivat myös interventiota ja jalkauttivat erilaisia menetelmiä konsultaatiotilanteissa. Mallintaminen koettiin toimivaksi menetelmäksi ja se pohjautui tyypillisesti positiiviseen pedagogiikkaan ja hyvän huomaamiseen. ”Voi olla, että käyn mallintamassa ryhmässä, voin pitää ehkä jonku interventiotyyllisen, jalkauttaa jonku menetelmän, vahvistan sitä positiivista pedagogiikkaa.” (Haastattelu 3) Aineistoesimerkissä erityisopettaja kuvailee mallintamistaan ryhmässä ja toteaa sen olevan tiivistä, jatkuvaa, toimivaa ja rakenteellista tukea.

”Siin konsultaatiossa tavallaan et mä konsultoin ryhmää, mä mallinnan samalla, kun mä olen ryhmässä et, miten sen lapsen kanssa toimitaan, mä tuon materiaalia ja kerron ja näytän ja toimin lapsen kanssa. Jolloin se on niinku sillain tietenkä tiiviimpää, kun se on sellasta rakenteellista tukea ja sitten taas annan siihen sit niinkun vinkkejä viikon muille päville ja et, miten toimitaan lapsen kanssa ja se mallittaminen on aika hyvä ja mä oon todennu et se poikii niinku menetelmänä.” (Haastattelu 4)

Erityisopettajat vievät konsultaatiotilanteissa ryhmiin tietoa haastavista kasvatustilanteista. ”Yleensä annan myös tietoo työntekijöille niistä haastavista kasvatustilanteista ja aikuisen käytöksen ja roolin merkityksistä niissä tilanteissa.” (Haastattelu 5)

Monialainen yhteistyö. Erityisopettajat konsultoivat eri yhteistyötahoja, kun lapsella havaittiin sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Lisäksi konsultatiiviseen työhön liittyi vahvasti perheiden kanssa tehtävä yhteistyö. Konsultaatioprosessissa tehdään yhteistyötä erilaisten tahojen, kuten perheneuvolan, lastenpsykiatrin tai toimintaterapeutin kanssa. Yhteistyö oli luonteeltaan kollegiaalista, eli tieto lapsen tilanteesta siirtyi ammattilaiselta toiselle. Tiimissä pohdittiin yhteisesti monialaisen yhteistyön tarvetta ja perheen luvalla varhaiskasvatuksen erityisopettaja laati verkostotyötä, johon kuuluu eri alojen ammattilaisia. ”Et tarvitaanks me jotain lisä konsultaatioo ihan jostain muualta niinku psykiatriselta tai

jostain kasvatus- ja perheneuvolasta, tarvitaanks me jotain niitä ja sit lähden sitä ite selvittelemään sitä kautta.” (Haastattelu 8)

Konsultaatiotilanteiden etenemisen ehto on perheiden kanssa tehtävä yhteistyö silloin, kun lapsella on sosiaalisen käyttäytymisen haasteita. Vanhemmat pyydetään osaksi konsultaatiotilanteita ja on keskeistä selvittää, löytyykö kotiympäristöstä samanlaista pulmaa. ”Sit tietysti jossain vaiheessa tulee yleensä, kun sitten pidetään palaveria niin sit vanhemmat mukaan ja sit käydään niitä samoja keskusteluja ja samaa niinku ajatusta käydään vanhempien kanssa läpi.” (Haastattelu 6)

3.3 Pohja konsultatiiviselle työlle

Viimeisessä alaluvussa vastataan kolmanteen tutkimuskysymykseen, jonka tavoitteena oli selvittää, mihin varhaiskasvatuksen erityisopettajien toteuttama konsultatiivinen työ perustuu lapsen haastavan sosiaalisen käyttäytymisen alueella. Konsultatiivinen työ perustui aineiston perusteella tiedolliseen ja kokemukselliseen oppimiseen.

Tiedollinen oppiminen. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat kertoivat haastatteluissa, että he olivat saaneet tietopohjaa toteuttaa konsultatiivista työtä lisäkoulutuksista sekä opinnoista. Lisäkoulutuksia he olivat käyneet muun muassa sosiaalisen käyttäytymisen haasteisiin ja työnohjaukseen liittyen. Kuitenkaan haastateltavat eivät maininneet käyneensä lisäkoulutuksia konsultatiiviseen työhön liittyen. Seuraavassa aineistoesimerkissä varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuvailee suuntautuneensa haastavasti käyttäytyviin lapsiin lisäkoulutusten avulla. Hän on kouluttautunut ratkaisukeskeiseksi neuropsykiatrian valmentajaksi sekä autismikirjon asiantuntijaksi.

”Toki ilman lisäkoulutusta ei olis tähän haastavasti käyttäytyviin lapsiin muutenkaan suuntautunu --Oon käyny ton ratkaisukeskeisen neuropsykiatrisen valmentajan koulutuksen ja sitä tietopohjaa sieltä tuli ensimmäisen kerran ja sitten oon lisäkouluttautunu autismikirjon asiantuntijaks tuolla Valteri -koulussa ja käyny siellä haastavat kasvatustilanteet syyt, ennaltaehkäisy ja muokkaaminen.” (Haastattelu 5)

Osa varhaiskasvatuksen erityisopettajista mainitsi saaneensa tietopohjaa osaamiselleen myös erityispedagogiikan opinnoista. ”Et kyllähän varmaan erilliset erityisopettajan opinnot on se mistä se tietopohja on niinku noussut, eli sieltä erilaisen kirjallisuuden kautta.” (Haastattelu 3) Eräs haastateltavista kuitenkin kertoi, että ei ole saanut vahvaa teoriapohjaa konsultatiiviselle työlle varhaiserityispedagogiikan koulutuksesta, vaikka hän oli koulutuksen aikana suorittanut kurssin, jossa käsiteltiin konsultatiivista työtä.

”En vois sanoa, että tai ei tuu ainakaan mieleen, että mulla ois joku vahva teoriapohja, jonka mä oisin saanu esimerkiks VEO koulutuksesta niinku jotenki toki joku konsultatiokurssi siellä käytiin mut ei mulla oo sellaista mielikuvaa, että sieltä oisin jotenki ammentanu sitä.” (Haastattelu 11)

Varhaiskasvatuksen erityisopettajat pitivät tärkeänä sitä, että he refleктоivat omaa työtään ja pitivät ammattitaitoaan yllä muun muassa lisäkoulutuksiin osallistumalla ja alan kirjallisuutta lukemalla.

”Uskon siihen, että pitää koko ajan levittää se oma osaamisensa siihen pöydälle ja seuloa tarpeettomat pois mitkä ei enää vastaa sitä aikaa ja niitä haasteita. Ehkä semmonen jatkuva reflektointi on se millä mä yritän pitää tätä ammattitaitoa myöskin ajan hermolla.” (Haastattelu 9)

Varhaiskasvatuksen erityisopettajat olivat perehtyneet alan tutkimukseen, sillä he pitivät tärkeänä sitä, että heidän tapansa toimia perustuu tutkimusperustaiseen ja ajan tasalla olevaan tietoon. Seuraavassa aineistoesimerkissä varhaiskasvatuksen erityisopettaja kertoo lukevansa uutta kirjallisuutta, jotta oma tietämys pysyisi ajan tasalla, ja soveltavansa lukemaansa käytäntöön.

”Sitten myös pyrin lukemaan uutta kirjallisuutta ja ottamaan sieltä aina sellasta mihin täällä arjessa on niiku resursseja ja tavallaan se on tässä niiku käytännön työssä muotoutunut--Niin tuota sieltä koitan sit aina tuota napata sitä, että mikä nyt niiku istuis ja luen sit noita aina välillä, että sitte pysys tavallaan aina siinä jotenkin niinkun ajan tasalla.” (Haastattelu 2)

Kokemuksellinen oppiminen. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat pitivät tärkeänä kollegoiden kanssa käytäviä keskusteluja, joiden avulla he refleктоivat omaa työtään, saivat arvokasta tietoa sekä vertaistukea kollegoilta. ”Keskustelu kollegoiden kanssa, se on tosi hedelmällistä ja niinkun tavallaan semmosta et miten sitten niinkun sitä omaa niinku ammattitaitoo ylläpitää.” (Haastattelu 6) Yksi

haastateltavista kertoi, että kollegoiden hänelle antama konsultaatio ja kollegoiden tapa toteuttaa konsultaatiota on ollut pohjana hänen oman konsultaatiomallinsa kehittymiselle. Hän on tämän avulla muokannut ja kehittänyt konsultaatiomallin, mikä sopii hänelle.

”Mä oon itse kokenut et mä oon tavallaan itse saanut sitä konsultaatiota siltä mun silloiselta päiväkodin VEOLta ja sitä apua ja tukea ja sitä konsultaatiota silloin, ku mä oon ite ollut siinä ryhmässä vakaopena. Sehän on myös muodostanu sellasen kuvan, että tämä ihminen toimii näin ja nyt mä oon muokannu sitä sit sen mukaan, miten minä toimin – ja miten työkaverit sitä työtä tekee ja millä tavalla nii sit mä oon muokannu siitä tavan mikä sopii mulle.” (Haastattelu 11)

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien tapa toteuttaa konsultatiivista työtä oli muotoutunut työkokemuksen ja erilaisissa työtehtävissä toimimisen kautta. ”En mä voi sanoo, että mul ois joku niinku tiiätkö suoraan tieto tai teoriapohja sille konsultaatiolle sinällään, että se on niinku enemmänki asia mikä on muovautunut tässä työtä tehdessä.” (Haastattelu 11) Suurimalla osalla haastateltavista oli jo pitkä työhistoria varhaiskasvatuksessa erinäisissä työtehtävissä, joten he olivat kokeilleet ja nähneet erilaisia tapoja toteuttaa konsultatiivista työtä. Tämän pohjalta oli muotoutunut myös heidän oma tapansa toteuttaa konsultatiivista työtä.

”Tietysti ihan käytäntö et mul on täs näitä työvuosia jonkin verran takana niin tota kylhän siit käytännöstäkin on simmonen ja sit nähny paljon erilaista, ollu paljon erilaisis kunnis töissä ja nähny erilaisii tota työtapamalleja paljon niin kyllähän niist sit ottaa niinko matkaan monesti.” (Haastattelu 8)

4. POHDINTA

Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen erityisopettajilla on konsultatiivisesta työotteesta, millaisia konsultatiivisia työtapoja ja käytänteitä he toteuttavat ja mihin ne perustuvat lapsen sosiaalisen käyttäytymisen haasteiden alueella.

Tutkimustulokset osoittivat, että sosiaalisen käyttäytymisen haasteet koettiin kuormittaviksi ja ne herättivät kasvattajissa erilaisia tunteita. Kasvattajat olivat tilanteessa neuvottomia, toivottomia, turhautuneita ja väsyneitä ja tarvitsivat varhaiskasvatuksen erityisopettajalta apua tilanteeseen. Lapsen sosiaalis-emotionaalisen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että varhaiskasvatushenkilökunta voi hyvin. Työssä kokema stressi ja väsymys voivat heikentää opettajien tarjoamaa tukea sekä positiivisen palautteen antamista (Hamre, 2014; Kauffman, 2015).

Varhaiskasvatuksen erityisopettajat ottivat vastaan kasvattajien tunnepurkauksen tyypillisesti konsultaatioprosessin alussa. Keskeistä onkin pohtia sitä, mistä kasvattajien kokema kuormittuneisuus on alunperin lähtöisin. Pouloun (2015) mukaan sosiaalisen käyttäytymisen haasteet ovat hyvin suhteellinen käsite ja sen taustalla määrittävänä tekijänä toimii poikkeuksetta käytöksestä aiheutuva huoli. Tuloksista nousi, että kasvattajat olivat kuormittuneita ja kokivat, että mitään ei ole enää tehtävissä. Joidenkin varhaiskasvatuksen ammattilaisten mielestä haastavasti käyttäytyvän lapsen paikka ei ole varhaiskasvatuksessa, vaan hän tarvitsee erikoissairaanhoidon. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat painottivat konsultaatiotilanteissa aikuisten oman toiminnan refleктоimista sen sijaan, että olisi keskitytty siihen, että lasta pitäisi jotenkin muuttaa. Lähtökohtaisena pyrkimyksenä ei ole lapsen muuttaminen vaan se, miten aikuinen voi muovata ympäristöstä sellaisen, että lapsen käytöstä on mahdollista ohjailla haluttuun, oikeaan suuntaan (Närhi ym., 2020).

Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan (Sundqvist, 2012; Sundqvist & Ström, 2015) erityisopetuksen kontekstissa konsultaatiotilanteissa käytetyin konsultaatiomalli oli asiantuntijalähtöinen. Tämän tutkimuksen tuloksissa puolestaan korostui konsultaatioprosessi, joka perustui yhteistyöhön ja siinä keskiössä

oli konsultoitavien kuuleminen ja osallisuus sekä yhdessä tilanteiden ratkaiseminen. Sundqvistin ja Strömin (2015) mukaan yhteistyöhön perustuvassa konsultaatiomallissa tarkoituksena on, että ratkaisuja tehdään yhteistyössä ja käytetään ajatuksia herätteleviä strategioita, tietoa siirretään ammattilaisten välillä ja he ovat keskenään vastavuoroisessa suhteessa. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan varhaiskasvatuksen erityisopettajat jakoivat myös omaa substanssiosaamistaan konsultaatiossa, mutta korostivat vastauksissaan dialogisen kuulemisen merkitystä, jolloin konsultaatiotilanteissa ei korostunut erityisopettajan asiantuntijuus vaan osapuolet olivat tasavertaisemmassa asemassa. Buysen ja Wesley'n (2004) mukaan varhaiskasvatuksen kontekstissa konsultaatioprosessissa korostuu yhteistyöhön perustuva konsultaatio, jossa keskiössä on konsultin ja konsultoitavan jaettu vastuu läpi prosessin.

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että varhaiskasvatuksen erityisopettajille konsultatiivisen työn käsite on hyvin laaja ja tämä näyttäytyi esimerkiksi siten, että he käsittivät konkreettisten tukitoimien kuvaamisen osaksi konsultatiivista työtä. Tässä tutkimuksessa tukitoimien kuvaaminen jätettiin tulososion ulkopuolelle, sillä niiden kuvaaminen ei vastannut tutkimustehtävään. Tämä voi johtua siitä, että konsultatiivisen työn käsitettä ei ole määritelty, eikä sitä kuvata selkeästi opetusalaan koskevissa asiakirjoissa tai laissa (Harris & Klein, 2009; Sundqvist ym., 2014).

Tutkimustulokset osoittivat, että vaikka konsultatiivinen työ on keskeinen osa varhaiskasvatuksen erityisopettajien työtä, eivät he perustaneet sitä teoreettiselle pohjalle. Tätä ilmiötä mahdollisesti selittää se, että erityisopettajakoulutuksessa käydään konsultatiiviseen työhön liittyvää teoriaa pintapuoleisesti ja siihen liittyviä kursseja on tarjolla niukasti ja tarjonta vaihtelee eri kaupunkien yliopistoissa (Sundqvist ym., 2014). Tällä hetkellä (2022) esimerkiksi Jyväskylän yliopiston erityisopettaja- ja varhaiserityisopettajakoulutuksen kurssitarjonnassa on vain yksi konsultatiiviseen työhön liittyvä kurssi, joka kuuluu osaksi vapaasti valittavia sisältöopintoja. Tämä tarkoittaa sitä, että läheskään kaikki valmistuvat varhaiskasvatuksen erityisopettajat eivät ole käyneet yhtäkään kurssia konsulta-

tiiviseen työhön liittyen. Sundqvistin ja kollegoiden mukaan (2014) konsultatiivisen työn määrittelyn ja kollegiaalisen yhteisymmärryksen tärkeyden lisäksi opettajankoulutus on avainroolissa konsultatiivisen työn kehittämisessä. Jäsenytyneen ja johdonmukaisen konsultaation edellytys on, että erityisopettajakoulutuksessa kaupungista riippumatta konsultatiivista työtä ja siihen liittyviä lähestymistapoja käsiteltäisiin osana pakollisia opintoja.

Tutkimuksen arviointi ja luotettavuus. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohdiana toimii tutkijan avoin subjektiiviteetti ja pääasiallinen luotettavuuden arvioija on tutkija(t) itse ja siten tutkimuksen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia (Eskola & Suoranta, 2008). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen ja uskottavuuteen vaikuttaa aineiston rajaaminen, monipuolisten lähteiden käyttö, kriittisyys sekä tutkimuskontekstissa pysyminen (Patton, 2015). Tämän tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan laadulliselle tutkimukselle tyypillisten luotettavuuden kriteereiden avulla, joita ovat uskottavuus, siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus (Eskola & Suoranta, 2008; Nowell ym., 2017; Tobin & Begley, 2004).

Tutkimuksen uskottavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkijan tulee tarkastella vastaako hänen tulkintansa tutkittavien käsityksiä (Eskola & Suoranta, 2008). Kun haastattelutilanteissa osallistujilta kysyttiin, mihin heidän toteuttama konsultatiivinen työ perustuu lapsen sosiaalisen käyttäytymisen haasteiden alueella, suurin osa osallistujista ei joko ymmärtänyt kysymystä, tai vastasi siihen virheellisesti. Tulkintavirheitä syntyy, kun tutkittava ei ymmärrä kysymystä ja syynä tähän on tyypillisesti tutkijan epäselvä kysymysten muotoilu (Puusa 2020a). Tämän vuoksi tutkijoiden tuli tarkentaa kysymystä yhdistämällä se seuraavaan kysymykseen (ks. liite 1, kysymykset 6 ja 7). Haastatteluun voi vaikuttaa monet virhelähteet ja tutkimusaineiston luotettavuuden arvioinnissa on keskeistä kiinnittää huomiota tulkintavirhekyseksiin (Puusa, 2020a).

Haastattelua voidaan pitää joustavana metodina, koska tutkijalla on mahdollisuus pyytää haastateltavaa selittämään tai tarkentamaan sanomaansa (Puusa 2020a). Tutkimuksessa tämä jäi kuitenkin puutteelliseksi, sillä monen

haastattelun kohdalla jäi epäselväksi, olivatko osallistujat saaneet opinnoista teoreettista tietopohjaa toteuttamalleen konsultatiiviselle työlle. Tuloksista oli mahdollista päätellä, että osallistujat eivät olleet saaneet opinnoista vankkaa teoreettista tietopohjaa toteuttamalleen konsultatiiviselle työlle, sillä he eivät perustaneet sitä mihinkään teoreettiseen malliin. Lisäksi tutkittavien mainitsemista lisäkoulutuksista ei käynyt ilmi, että ne olisivat käsitelleet konsultatiivista työtä. Lisäkoulutukset liittyivät pääsääntöisesti sosiaalisen käyttäytymisen haasteisiin.

Toinen luotettavuuden kriteeri on siirrettävyys, joka tarkoittaa tulosten yleistettävyyttä (Eskola & Suoranta, 2008; Nowell ym., 2017; Tobin & Begley, 2004). Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan saada syvällistä, mutta heikosti yleistettävää tietoa (Alasuutari, 2012). Tutkimuksen vahvuutena voidaan kuitenkin pitää sitä, että tutkimukseen osallistui varhaiskasvatuksen erityisopettajia Suomen eri kunnista. Siitäkin huolimatta erityisopettajien käsitykset tutkittavasta ilmiöstä olivat melko samansuuntaisia. Vaikka aineisto koostui vain yhdestätoista haastattelusta, alkoi se kyllääntyä eli toistaa itseään. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan aineiston kyllääntyessä jo pienestä aineistosta on mahdollista tehdä yleistyksiä. Tämän vuoksi voidaan todeta tutkimustulosten olevan jossain määrin yleistettävissä. Tutkimustulosten yleistettävyyttä lisää myös se, että tuloksista löytyi yhteyttä aiempiin tutkimuksiin (ks. Sundqvist ym., 2014; Sundqvist & Ström, 2015).

Varmuudella puolestaan tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa otetaan huomioon tutkijan ennako-oletukset (Eskola & Suoranta, 2008). Tutkimus oli aineistolähtöinen, joten käsitykset konsultatiivisesta työstä nousivat täysin aineistosta, eikä teoria ohjannut aineiston analyysia millään tavalla. Vahvistuvuudella tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa tehdyt tulkinnat saavat tukea toisista ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista (Eskola & Suoranta, 2008). Siitä huolimatta, että konsultaation toteuttamista ei ohjannut mikään teoriapohja, tutkimustuloksista löytyi yhteyttä aiempiin suomalaisessa erityisopetuksessa tehtyihin tutkimuksiin.

Jatkotutkimushaasteet ja käytännön sovellukset. Kuten tämän ja aiempien tutkimusten tulokset osoittivat, konsultatiivisen työn käsite ja sen toteuttaminen on

edelleen jäsentymätöntä varhaiskasvatuksen ja erityisopetuksen kontekstissa (Sundqvist ym., 2014). Sen vuoksi aihetta tulee tutkia lisää sekä syventää ymmärrystä konsultatiivisen työn merkityksestä. Erityisopettajien toteuttamaa konsultatiivista työtä on ylipäänsä tutkittu vähän niin Suomessa kuin kansainvälisesti (Sundqvist & Ström, 2015). Suomessa on aiemmin tutkittu erityisopettajien ja luokanopettajien kokemuksia konsultatiivisesta työstä ja niitä on vertailtu keskenään (Sundqvist & Ström, 2015), mutta samanlaista tutkimusta ei ole toteutettu varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien kokemusten vertaileva tutkimus antaisi tietoa ja uusia näkökulmia konsultatiivisesta työstä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi olisi keskeistä tarkastella, ovatko tulokset yhdenmukaisia tämän tutkimuksen tulosten kanssa.

Tämä pro gradu -tutkielma toimii osana isompaa tutkimuskokonaisuutta, jossa tarkastelun kohteena on varhaiskasvatuksen erityisopettajien konsultatiivinen työ. Tutkielma toteutettiin esitutkimuksena Erika Jokimiehen väitöskirjalle, jossa syvennytään lisää konsultatiiviseen työhön varhaiskasvatuksen kentällä. Konsultatiivista työtä on syytä tutkia lisää, jotta sen toteuttamista voidaan kehittää yhtenäisemmäksi valtakunnallisella tasolla. Tutkimuksen lisäksi konsultatiivista työtä tulee tarkastella entistä enemmän erityisopettajakoulutuksessa ja sille on perusteltua saada selkeä, määritelty kuvaus ohjaaviin asiakirjoihin ja lakeihin. Lisäksi työelämässä oleville varhaiskasvatuksen erityisopettajille olisi hyvä järjestää säännöllisiä osallistumismahdollisuuksia konsultatiiviseen työhön liittyviin lisäkoulutuksiin.

LÄHTEET

- Alastalo, M., Åkerman, M. & Vaittinen, T. (2017). Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvaori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino.
- American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: 5th Edition (DSM-5)*. Washington DC.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss. Vol 3, Loss: sadness and depression*. Basic Books.
- Bruner, J. S. (2006). *The role of tutoring in problem solving*. In S. J. Bruner (toim.), *The selected works of Jerome S. Bruner. In search of a pedagogy (Vol. 1)*. Routledge.
- Buysse, V. & Wesley, P.W. (2004). *A framework for understanding the consultation process: Stage by Stage*. *Young Exceptional Children* (7) 2, 2-9.
Doi: 10.1177/109625060400700201
- Carroll, C.-H. (2013). *The social, emotional and behavioural difficulties of primary school children with poor attendance records*. *Educational Studies* 39 (2), 223–234.
Doi: 10.1080/13632750802253186
- Cooper, C. (2014). *Diagnosing the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: Fifth Edition*. Karnac.
Doi: 10.4324/9780429473678
- Delgado, C., Gonzales-Gordon, R. Aragon, E., & Navarro, J. (2017). *Different methods for long-term systematic assessment of challenging behaviors in people with severe intellectual disability*. *Frontiers in Psychology*, 8(17), 1-9.
Doi: 10.3389/fpsyg.2017.00017
- Ellis, J. H., Kiely, J. A. & Pettigrew, P. A. (2001). *Process consultation: Managing the tensions between learning and performing*. *Reflective Practice*, 2:3, 303–312.
Doi: 10.1080/14623940127337
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Gummerus Kirjapaino Oy.

- Goodman, A. & Goodman, R. (2009). *Strengths and Difficulties Questionnaire as a Dimensional Measure of Child Mental Health*. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48 (49), 400-410.
Doi: 10.1097/CHI.0b013e3181985068
- Hamre, B. (2014). Teachers' daily interactions with children: an essential ingredient in effective early childhood programs. *Child Development Perspectives*, 8(4), 223-230.
Doi: doi:10.1111/cdep.12090
- Harris, K. C. & Klein D. (2009). *The Consultant's corner: Itinerant consultation in early childhood special education: Issues and Challenges*. *Journal of education and psychological consultation*, 13:3, 237-247.
Doi: 10.1207/S1532768XJEPC1303_06
- Heiskanen, N., Neitola, M., Syrjämäki, M., Viljamaa, E. & Viitala, R. (2021). Ehdotus kehityksen ja oppimisen tuen malliksi. Teoksessa N. Heiskanen, M. Neitola, M. Syrjämäki, E. Viljamaa, P. Nevala, M. Siipola & R. Viitala. 2021. *Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa*. Opetus- ja kulttuuriministerion julkaisuja 2021:13.
- Huhtinen, A-M. & Tuominen, J. (2020). Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Hylander, I. (2012). *Conceptual change through consultee-centered consultation: A theoretical model*. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 64(1), 29-45. Doi: 10.1037/a0027986
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino.
- Jeon, L., Buettner, C., Grant, A., & Lang, S. (2019). Early childhood teachers' stress and children's social, emotional, and behavioral functioning. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 61, 21-32.
Doi: doi.org/10.1016/j.appdev.2018.02.002

- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. (2019). *Varhaiskasvatuksen laatu arjessa – varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Julkaisut 15:2019.
- Karhu, A., Paananen, M. & Närhi, V. (2017). *Kummi 17. Arviointi-, opetus- ja kuntoutusmateriaaleja. Check in Check out (CICO) - toimintamalli käyttäytymisen yksilölliseen tukeen*. Niilo Mäki Instituutti.
- Kauffman, J. M. (2015). *Why exceptionality is more important for special education than exceptional children*. *Exceptionality* 23 (4), 371-378.
Doi: 10.1080/09362835.2014.986609
- Keltikangas-Järvinen, L. (2011). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. WSOY.
- Kennedy, C. & Kennedy, J. (2004). *Attachment theory: Implications for school psychology*. *Psychology in schools*. Georgia Southern University, Vol. 41 (2), 247-259.
Doi: 10.1002/pits.10153
- Kerola, K. & Sipilä, A-K. (2017). *Haastava käyttäytyminen - muutoksen mahdollisuuksia*. Erweko Oy, Valteri-koulu.
- Kuula, A. (2015). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino.
- Laine, T. (2018). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus.
- Lambert, N. M. (2004). *Consultee-centered consultation: an international perspective on goals, process and theory*. Teoksessa N. Lambert, I. Hylander & J. Sandoval (toim.) *Consultee-centered consultation: Improving the quality of professional services in schools and community organizations* (s.3-19). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Lehtomaa, M. (2005). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen* (s. 163-195), Dialogia Oy.

- Leinonen, M., Ontonkorpi-Lehtoranta, K. & Heiskanen, T. (2017).
Kyselyhaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori
(toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino.
- Mikola, M. & Oja, S. (2015). *Konsultatiivinen työote oppilaan ja opettajan tukena*.
Oppimis- ja ohjauskeskus Onerva.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E. & Moules, N. J. (2017). *Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria*. *International journal of qualitative methods*, 16(1), 1-13.
Doi: 10.1177/1609406917733847
- Närhi, V., Karhu, A., Klengerg, L., Paananen, M. & Puustjärvi, A. (2020).
Tarkkaavuuden, itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen vaikeudet. Teoksessa
T. Ahonen, Aro, M., Aro, T., Lerkkanen, M-K. & Siiskonen, T. (toim.)
Oppimisen vaikeudet. Niilo Mäki Instituutti.
- Patton, Q-M. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods. Fourth Edition*.
SAGE Publications, Inc.
- Peitso, S. & Närhi, V. (2015). *KUMMI 13. Arviointi-, opetus- ja
kuntoutusmateriaaleja. Konsultaatiomalli päiväkoteihin - jäsentynyttä tukea
levottomille lapsille*. Niilo Mäki Instituutti.
- Peräkylä, A. & Gronow, A. (2017). *Ihmismieli ja sosiaalinen vuorovaikutus*.
Teoksessa A. Gronow & Kaidesoja, T. (toim.) *Ihmismielen sosiaalisuus*.
Gaudeamus Oy.
- Pihlaja, P. (2019). *Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet*. Teoksessa
R. Viitala & P. Pihlaja. (toim.) *Varhaiserityiskasvatus* (s. 141-181) PS-
kustannus.
- Poulou, M. (2015). *Emotional and behavioural difficulties in preschool*. *Journal of
Child and Family Studies*, 24(2), 225-236.
Doi: 10.1007/s10826-013-9828-9
- Puusa, A. (2020a). *Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet*.
Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja
menetelmät*. Gaudeamus Oy.

- Puusa, A. (2020b). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020a). Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020b). Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Puutio, R. & Kykyri, V.-L. (2015). Johdanto konsultointiin ja konsultatiiviseen työotteeseen. Teoksessa R. Puutio. & V.-L. Kykyri (toim.) *Konsultointi keskusteluna: vuorovaikutuksen vivahteita ja tilanneherkkää tasapainoilua* (s. 16-29). Metanoia Instituutti.
- Rogers, B. (2009). *How to Manage Children's Challenging Behaviour: 2nd Ed.* SAGE: Publications Ltd.
- Schein, E. (1997). *The concept of "client" from a process consultation perspective. A guide for change agents.* Journal of Organizational Change Management, 10(3), 202-216.
Doi: 10.1108/09534819710171077
- Sinkkonen, J. (1999). Lastenpsykiatrinen diagnostiikka. Teoksessa J. Sinkkonen & P. Pihlaja (toim.) *Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta?* (s. 169-186). WSOY.
- Sourander, A. & Marttunen, M. (2016). Häiriöiden esiintyvyys ja luokittelu. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puuura & A. Sourander (toim.) *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria* (s. 116-127). Duodecim.
- Stormont, M., & Young-Walker, L. (2017). *Supporting professional development needs for early childhood teachers: an exploratory analysis of teacher perceptions of stress and challenging behavior.* International Journal on Disability and Human Development, 16(1), 99-104.
Doi: 10.1515/ijdhhd-2016-0037

- Sundqvist, C., Ahlefeldt Nisser, D. & Ström, K. (2014). *Consultation in special needs education in Sweden and in Finland: A comparative approach*. European Journal of Special Needs Education.
- Doi: 10.1080/08856257.2014.908022
- Sundqvist, C. & Ström, K. (2015). *Special Education Teachers as Consultants: Perspectives of Finnish Teachers*. Journal of Educational and Psychological Consultation, 25:4, 314-338.
- Doi: 10.1080/10474412.2014.948683
- Sundqvist, C. (2012). *Perspektivmöten i skola och handledning [Meetings of perspective in schools and consultation]*. Doctoral dissertation, Åbo Akademy University Press.
- Takala, M. & Ahl, A. (2014). *Special education in Swedish and Finnish schools: seeing the forest of the trees?* British Journal Of Special Education, 41, 59 – 81.
- Takala, M., Pirttimaa, R., & Törmänen, M. (2009). *Inclusive special education: The role of education teachers in Finland*. British Journal of Special Education, 36(3), 162–172.
- Doi: 10.1111/j.1467-8578.2009.00432.x
- Talala, M. (2019). *Psykkisesti oireileva lapsi*. PS-kustannus.
- Tobin, G. A., & Begley, C. M. (2004). *Methodological rigour within a qualitative framework*. Journal of Advanced Nursing, 48, 388–396.
- Doi: 10.1111/j.1365-2648.2004.03207.x
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu painos. Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (3/2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettinen neuvottelukunnan julkaisuja
- Varhaiskasvatuslaki (13.7.2018/540).
- Weiss, B., Dodge, K., Bates, J. & Pettit, G. (1992). *Some consequences of Early Harsh Discipline: Child Aggression and Maladaptive Social Information Processing style*. Child Development, Wiley: Vol. 1, No. 1 - Vol. 87, No. 6, 1321-1335.
- Doi: 10.2307/1131558

Westling, D. L. (2010). *Teachers and challenging behavior. Knowledge, views, and practices*. Remedial and Special Education 31 (1), 48–63.

Doi: [10.1177/0741932508327466](https://doi.org/10.1177/0741932508327466)

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Haastattelun alussa osallistujalle kerrotaan, että haastattelukysymyksiin tulee vastata sosiaalisen käyttäytymisen haasteiden näkökulmasta. Kysyttäessä kerrotaan tarkempi määritelmä. Sosiaalisen käyttäytymisen haasteet määritellään tässä tutkimuksessa käyttäytymisen jatkumona, jolla on negatiivinen vaikutus lapsen oppimiseen, kehitykseen tai sosiaaliseen kanssakäymiseen.

1. Kuvaile millaista toteuttamasi konsultaatio on, kun lapsella on sosiaalisen käyttäytymisen haasteita?
  - *Millaisia toimintatapoja toteutat konsultaatiotilanteessa?*
2. Miten konsultaatiotilanteet etenevät sinun kokemuksesi mukaan?
  - *Kenen aloitteesta konsultatiiviset keskustelut on lähtöisin?*
  - *Kuinka usein konsultaatiota on?*
3. Onko konsultaatio kaikissa tilanteissa ja kaikkien tiimien kanssa samanlaista?
4. Mitä ominaispiirteitä konsultaatioon liittyy silloin, kun lapsella on havaittu sosiaalisen käyttäytymisen haasteita?
  - *Miten konsultaatio eroaa muissa tuen tarpeissa?*
5. Keitä kaikkia konsultaatiotilanteissa on osallisena?
6. Mihin toteuttamasi konsultaatio perustuu sosiaalisen käyttäytymisen haasteiden alueella?
7. Mistä olet saanut tietopohjan tavallesi toteuttaa konsultaatiota?
  - *Miten olet omaksunut tavan toteuttaa konsultaatiota?*